# ÌKỌ̀HÀSÍ ÀTI ÌKÓJÚÒṢÙNWỌ̀N ÀWỌN AKẸ́KỌ̀Ọ́ SẸ́KỌ́ŃDÍRÌ ỌLỌ́DÚN MẸ́TA KEJÌ NÍNÚ LÍTÍRÉṢỌ̀ YORÙBÁ

LÁTI ỌWỌ́

ABÍMBỌ́LÁ, Àyìndé

NỌMBA 118581

IṢẸ́ ÀPILẸ̀KỌ TÍ Í ṢE ABALA KAN NÍNÚ ÌDÁNWÒ GBÍGBA OYÈ Ẹ́Ẹ́–MẸ̀Ẹ̀DÌ NÍ ẸKA ÌKỌ́ṢẸ́ ÌKỌ́NI, NÍLÉ ẸKỌ́ ŃLÁ YUNIFÁSITÌ IBADAN.

UNIVERSITY OF IBADAN LIBRARY

FACULTY OF EDUCATION LIBRARY UNIVERSITY OF IBADAN.

OṢÙ KÉJE ỌDÚN 2004

IBADAN UNIVERSITY LIBRARY
EDUCATION
ACC. NO.
LOC. MARK TEA M.ED .A1 2004 EDUC

UNIVERSITY OF IBADAN LIBRARY

# ÌFISỌRÍ

Èyí a bí là á kẹ́

Níbi oore mọ là ń pè l'ọ́mọ

Ni mo ṣe f'iṣẹ́ àpilẹ̀kọ yìí

Sọrí àwọn ọmọ̀ mi:

ABÍỌ́DÚN Àlàkẹ́

ABÍMBÓYÈ Àkànbí

ÌBÍRÓNKẸ́ Àkànjí àti

OYÈṢÍLÉ Òjíkùtù

À–tún–kì–bí–ìbọn Ẹ̀gbẹ̀jí–Olóògùnmọsà

Ni bàbá-ńlá baba yín

Ọmọ Akin tó b'Ákin

Ẹ̀yin lọmọ Mọ̀jẹ̀

Ẹ̀yin lọmọ Ìta-Alágbàá

Ẹ̀yin lọmọ Alágbàá ẹ̀rìndínlógún

Ọmọ àgbá mẹ́ta, **ùkere** 'ẹ̀ mẹ́fà

K'ọ́ba Èdùmàrè ó dá yín sí

Kí ẹ lè sanjọ́ ayọ̀ fún baba tó bí ẹ̀yin.

UNIVERSITY OF IBADAN LIBRARY

# ÌDÚPẸ́

Mo dúpẹ́ lọ́wọ́ Ọlọ́jọ́-òní tán
Mo gbóríyìn f'áwọn olóore
Tí wọ́n gbárùkù tì mí
Lát'ìgbà mo ti tọpa ìmọ̀ wá'Bàdàn.
L'ọ́dọ̀ àwọn alábòójútó mi lórí iṣẹ́ yìí
L'odó ọpẹ́ mi yóò kọ́ yí lọ
Ọpẹ́ lọ́wọ́ 'Láníran ọmọ Kọ́láwọlé
Ọ̀mọ̀wé irúnmolẹ̀ tó ní'mọ̀ gidi
A – rí – i – lọ́kùnrin – kò – jọnilójú
Títí ayé l'o óò máa dàgbà nínú ìmọ̀
Òṣùbà ọpẹ́ẹ̀ mi rèé f'Árìnpé
A – tẹ́ẹ́rẹ́ – kanrí, aya rere lọ́ọ̀dẹ̀ ọkọ
Aya Adéjùmọ̀ ọlọ́pọlọ tútù nínú ìmọ̀
Sí ọ̀jọ̀gbọ́n Àlàbá, ọpẹ́ ńlá f'ọ́gàá mi
Ọ̀mọ̀wé Dúró Adélékè àti B. O. Lawal ńkọ́?
Ọ̀mọ̀wé Kọ́lá Babárìndé ń bẹ láàrin wọn
F'ọ́mọ Akin, àwọn ni'gba ẹkẹ́ tó dáwọ́ tilé



UNIVERSITY OF IBADAN LIBRARY

Ọ̀tọ̀ l'Ọ̀mọ̀wé Ọ̀ṣọ́kọ̀yà, Adékọ̀yà àt'Ọmọ́juwà

Àlùfáà Ìgbàgbọ́ ni wọ́n bíi ààrò mẹ́ta

Ẹ̀yin ò ní ṣẹ̀sín nídìí ẹ̀sìn

Pàtàkì abẹ́nà ìmọ̀ mi ni

Ọmọ Elújọba tí ń jẹ́ Yẹ́misí

Obìnrin kùrùbútú bí iṣu ìdí àlùbọ́sà

Ọ̀rẹ́ẹ̀ mi Àdìó ọmọ Àlàó kúuṣẹ́

Ọkùnrin gangangan bí Ògún-òde

Mo kí 'Ṣadé Fákúàdé àt'àwọn olùkọ́ yòókù

Ilé iṣẹ́ WAEC kò ní jóná láéláé

Àti'lé iṣẹ́ NECO 'torí oore lẹ ṣe

Níyì Àkàngbé àt'ọmọ Babatundé ọ̀rẹ́ẹ̀ mi

Àt'òṣìṣẹ́ Ìjọba Ìbílẹ̀ Bàrígà

Ọ̀rẹ́ gbogbo ní kíláàsì mi mo kí yìn pátá

Mo tún dúpẹ́ lọ́wọ́ aya gbogbo

Ọmọ Akin kí gbogbo ẹ̀yin "gẹ̀gẹ̀gẹ̀"

Ọpẹ́ lọ́wọ́ gbogbo afúnnijẹ àt'afúnnimu

Ọpẹ́ lọ́wọ́ gbogbo afúnniná àt'afúnnilò.



UNIVERSITY OF IBADAN LIBRARY

# ÌJẸ́RÌÍSÍ ÀWỌN ALÁBÒÓJÚTÓ

A jẹ́rìí sí i pé iṣẹ́ àpilẹ̀kọ yìí jẹ́ àbọ̀ ìwádìí tí

Àyìndé ABÍMBỌ́LÁ,

akẹ́kọ̀ọ́ ní Ẹ̀ka Ìkọ́ṣẹ́ Ìkọ́ni,

Nílé Ẹ̀kọ́ Ńlá Yunifásítì Ibadan ṣe.

Ọ̀mọ̀wé Kọ́láwọlé, C.O.O.
28/7/04

Ọ̀mọ̀wé Adéjùmọ̀, A.

UNIVERSITY OF IBADAN LIBRARY

# ÌTỌ́KA ÀKÓÓNÚ


| | Ojú Ìwé |
|---|---|
| ÀKỌLÉ | i |
| ÌFISỌRÍ | ii |
| ÌDÚPẸ́ | iii |
| ÌJẸ́RÌÍSÍ ÀWỌN ALÁBÒÓJÚTÓ | v |
| ÌTỌ́KA ÀKÓÓNÚ | vi |
| ÌTỌ́KA ÀWỌN ÀTẸ/ÀWÒRÁN | ix |
| ÀFÒYEMỌ̀ | x |
| **ORÍ KÌN-ÍNNÍ : ÌFÁÁRÀ** | **1** |
| 1.1 ÌBẸ̀RẸ̀PẸ̀PẸ̀ Ẹ̀KỌ́ YORÙBÁ | 1 |
| 1.2 BÍ ÈDÈ YORÙBÁ ṢE DI KÍKỌSÍLẸ̀ | 3 |
| 1.3 ÌPA TÍ AJỌ WAEC KÓ | 11 |
| 1.4 ÌṢÒRO TÓ ṢOKÙNFÀ IṢẸ́ ÌWÁDÌÍ YÌÍ | 18 |
| 1.5 LÁÁRÍJÀ IṢẸ́ ÌWÁDÌÍ YÌÍ | 20 |
| 1.6 IBI TÍ AGBÁRA IṢẸ́ ÌWÁDÌÍ YÌÍ MỌ | 20 |
| 1.7 IBI TÍ IṢẸ́ ÌWÁDÌÍ YÌÍ KÒ NÍ DÉ | 20 |


UNIVERSITY OF IBADAN LIBRARY

**ORÍ KEJÌ: ÀGBÉYẸ̀WÒ ÀWỌN ÌWÉ** 21

2.1 ÌDÀGBÀSÓKÈ ẸKỌ́ YORÙBÁ NÍLẸ̀ YÌÍ 21

2.2 IPA TÍ ÀWỌN ÒǸKỌ̀WÉ ÌṢÁÁJÚ KÓ 22

2.3 PÀTÀKÌ ẸKỌ́ YORÙBÁ NÍLẸ̀ NÀÌJÍRÍÀ LÓDE ÒNÍ 28

2.4 ÀYẸ̀WÒ ẸKỌ́ LÍTÍRÉṢỌ̀ YORÙBÁ 31

**ORÍ KẸTA: ỌGBỌ́N ÌWÁDÌÍ** 38

3.1 ÈTE ÌWÁDÌÍ 38

3.2 IBÙDÓ ÌWÁDÌÍ 39

3.3 ẸDÁ ÌWÁDÌÍ 40

3.4 ÀWỌN AGBÁTẸRÙ ÌWÁDÌÍ 42

3.5 OHUN-ÈLÒ ÌWÁDÌÍ 42

3.6 ÌGBÍYÈLÉ ÈLÒ ÌWÁDÌÍ 43

3.7 ÌGBÉSẸ̀ ÌWÁDÌÍ NÍ ṢÍṢẸ̀ - N – TẸ̀LÉ 44

3.8 ÌTÚPALẸ̀ ÀWÁRÍ 45

**ORÍ KẸRIN: ÌTÚPALẸ̀ IṢẸ́ ÌWÁDÌÍ** 46

4.1 ÌBÉÈRÈ KÌN-ÍNNÍ 46

4.2 ÌBÉÈRÈ KEJÌ 50

UNIVERSITY OF IBADAN LIBRARY

4.3 ÌBÉÈRÈ KẸTA 52

4.4 ÌBÉÈRÈ KẸRIN 53

4.5 ÌJÁBỌ̀ LÓRÍ ÀWÁRÍ 54

**ORÍ KARÙN-ÚN : ÀGBÁLỌGBÁBỌ̀ 59**

5.1 ÌMỌ̀RÀN FÚN ÀJỌ WAEC 59

5.2 ÌMỌ̀RÀN FÚN ÀJỌ NECO 60

5.3 ÌMỌ̀RÀN FÚN ẸGBẸ́ AKỌ́MỌLÉDÈ YORÙBÁ 61

5.4 ÌMỌ̀RÀN FÚN ÀWỌN AKẸ́KỌ̀Ọ́ 63

5.5 ÌMỌ̀RÀN FÚN ÀWỌN ÒBÍ/ÀWÙJỌ 65

5.6 ÌMỌ̀RÀN FÚN ILÉ IṢẸ́ ATẸ̀WÉTÀ 66

5.7 ÌMỌ̀RÀN FÚN ÀWỌN ÌJỌBA 67

5.8 ÌGÚNLẸ̀ 68

ÀWỌN ÌWÉ TÍ A GBÉYẸ̀WÒ 69

ÀSOMỌ́ I 72

ÀSOMỌ́ II 73

ÀSOMỌ́ III 75

ÀSOMỌ́ IV 78

UNIVERSITY OF IBADAN LIBRARY

# ÌTỌ́KA ÀWỌN ÀTẸ/ÀWÒRÁN


| | OJÚ ÌWÉ |
|---|---|
| ÀTẸ 1 | 18 |
| ÀTẸ 2 | 36 |
| ÀWÒRÁN ÌJỌBA ÌBÍLẸ̀ BARIGA NÍ'PÍNLẸ̀ ÈKÓ | 39A |
| ÀTẸ 3 | 48 |
| ÀTẸ 4 | 49 |
| ÀTẸ 5 | 50 |
| ÀTẸ 6 | 51 |
| ÀTẸ 7 | 53 |
| ÀTẸ 8 | 54 |


UNIVERSITY OF IBADAN LIBRARY

# ÀFÒYEMỌ̀

Bí kò bá nídìí ẹ̀ṣẹ́ kì í dédé ṣẹ́. Ipò wa gẹ́gẹ́ bí olùkọ́ èdè Yorùbá àti agbáṣàró ni ó mú wa wòye pé Lítíréṣọ̀ Yorùbá ti kúrò níbi tí a fi í sí ní nǹkan bí ọdún mélòó sẹ́yìn, iná rẹ̀ ti jó àjórẹ̀yìn. Ní ṣókí, a gbé iṣẹ́ ìwádìí yìí ka orí èrò àti iṣẹ́ àwọn akẹ́kọ̀ọ́ nípa lítíréṣọ̀ Yorùbá àti ohun tí ó mú wọn yàn án nípọ̀sì. Èyí ni okùnfà iṣẹ́ ìwádìí yìí láti wa wọ̀rọ̀kọ̀ fi ṣàdá lórí bí ìṣòro yìí kò fi ní máa tẹ̀síwájú kí iṣẹ́ àtẹ̀yìnwá lórí lítíréṣọ̀ Yorùbá má baà bàjẹ́ pátápátá.

Oríṣiríṣi ọgbọ́n ìwádìí ni a lò láti ṣíṣọ lójú éégún ìṣòro náà. Bí a ti lo ìfọ̀rọ̀wánílẹ́nuwò ojúkojú (nípa bíbẹ ọ̀pọ̀lọpọ̀ àwọn abẹ́nà-ìmọ̀ wò) ni a lo ìwé àtòjọ-ìbéèrè, nínú ibi tí àwọn abẹ́nà–ìmọ̀ ti ṣe àkọsílẹ̀ èrò wọn lórí kókó ọ̀rọ̀ ìwádìí yìí. Orí márùn–ún ni iṣẹ́ yìí ní gẹ́gẹ́ bí àṣà wa ní Ẹ̀ka Ìkọ́ṣẹ́ Ìkọ́ni ní àwọn Yunifásiti wa káàkiri. Ní orí kìn – ínní ni a ti ṣe ìfáárà lórí àwùjọ wa. A sọ̀rọ̀ lórí dídé àwọn Òyìnbó Gẹ̀ẹ́sì sílẹ̀ Yorùbá; bí àkọsílẹ̀ èdè Yorùbá ṣe wáyé èyí tí ó mú ọgbọ́n mímọ̀-ọ́n–kọ àti mímọ̀-ọ́n–kà dani.



UNIVERSITY OF IBADAN LIBRARY

Orí keji ni a ti ṣe àgbéyẹ̀wò àwọn ìwé tó bá orí ọ̀rọ̀ ìwádìí yìí mu. Ọ̀rọ̀ lórí akitiyan gbogbo tí àwọn aṣáájú nínú ẹ̀kọ́ èdè Yorùbá ti ṣe wáyé níbẹ̀. A ṣe àyẹ̀wò lítírésọ̀ Yorùbá, bí o ti rí báyìí àti àyè tí àwùjọ wa to èdè Yorùbá sí nínú ẹ̀kọ́ tuntun ti ilẹ̀ wa ń lò báyìí. Ọgbọ́n ìwádìí àti ọ̀nà gbogbo tí a gbà ṣọ ọ̀kè iṣòro iṣẹ́ yìí di pẹ̀tẹ́lẹ̀ górí àtẹ ní orí kẹta, bẹ́ẹ̀ ni a jẹ́ àbọ̀ wẹ́lẹ́wẹ́lẹ́ lórí àbájadé ìwádìí yìí ní orí kẹrin.

Ní orí karùn – ún tí í ṣe àgbalọgbábọ̀ iṣẹ́ yìí ni a ti mú ìmọ̀ràn àti àbá oríṣiríṣi wáyé lórí bí ìtẹ̀síwájú yóò ṣe máa bá lítírésọ̀ Yorùbá gẹ́gẹ́ bí orí ọ̀rọ̀ ìwádìí yìí ṣe darí ìgbésẹ̀ wa gbogbo.

UNIVERSITY OF IBADAN LIBRARY

## ORÍ KÌN - ÍNNÍ : ÌFÁÁRÀ

### 1.1 ÌBẸ̀RẸ̀PẸ̀PẸ̀ ẸKỌ́ YORÙBÁ

Bí omi ni ìtúmọ̀ tí a lè fún ẹyọ ọ̀rọ̀ Yorùbá. Ọ̀kan nínú ìtúmọ̀ wọ̀nyí tí ó túmọ̀ sí àṣùwàdá, tí i ṣe ọ̀rọ̀ orúkọ mìíràn fún àwùjọ. Òun ló bá àpilèkọ yìí mu tí a óò lò níbí lati fi ṣide ìfáárà iṣẹ́ ìwádìí yìí.

Ilẹ̀ Yorùbá ni a mọ̀ sí ilẹ̀ Kááárọ̀ - oòjíire tí a tún ń dàpè ní ilẹ̀ Kú – òótù – oòjíire. Àpólà ọ̀rọ̀ orúkọ méjì yìí túmọ̀ sí ohun kan náà: ilẹ̀ ibi tí a ti ń kí ni pé ẹ kááárọ̀ o, a ò jíire bí? Ògbóǹtagí òpìtàn nnì Ọ̀jọ̀gbọ́n J. F. Adé- àjàyí (1960 : 49) fi yé ni pé nǹkan bíi ààdọ́jọ ọdún sẹ́yìn (ọdún 1854) ni a tó ní àǹfààní láti pe ilẹ̀ wa yìí ní ilẹ̀ Yorùbá. Ṣáájú rí, kì í jẹ́ bẹ́ẹ̀, orúkọ ẹ̀ka èdè kọ̀ọ̀kan nílẹ̀ yìí ni a fi ń pe àwọn ara ibẹ̀. Ìjẹ̀bú ni àwọn Ìjẹ̀bú mọ ara wọn sí, Ẹ̀gbá mọ ará tiwọn sí Ẹ̀gbá, Èkìtì mọ ara tiwọn sí Èkìtì, àwọn Ìjẹ̀ṣà náà mọ ara tiwọn sí Ìjẹ̀ṣà.

UNIVERSITY OF IBADAN LIBRARY

Gẹ́gẹ́ bí ìtàn ìṣẹ̀dálẹ̀ ti fi yé wa, ohun tí ó fa ìyapa àti àìsí ìfimọ̀ṣọ̀kan láàrin àwọn ẹ̀yà yìí ni pé àlàáfià kò sí láàrin wọn, ìjà ṣáá ni lójoojúmọ́ bí ọmọ ajá. Ogun, ọ̀tẹ̀ àti sùnmọ̀mí gbígbé to gbòde kan láàrin wọn. Ọ̀nà àti rí ara wọn kó bí ẹrú ni wọ́n ń sáré rẹ̀ ní gbogbo ìgbà. Èyí lo si dènà ìtẹ̀síwájú láàrin wọn. Àìsí ìfọ̀kànbalẹ̀ yìí kò jẹ́ kí wọ́n ní ìtẹ̀síwájú látàrí ìná ogun wẹ́ẹrẹ tí wọ́n ń fi ìgbà gbogbo dá ti àra wọn. Ọ̀tá ni wọ́n ń bá ara wọn ṣe bí ó tilẹ̀ jẹ́ pé ìtàkùn tó so igbá wọn ló so agbé, tó tún so elégédé. Nínú ìgbógun ojoojúmọ́ àti ọ̀tẹ̀ yìí ni wọ́n wà tí àwọn Òyìnbó gòkè sí ààrin wọn bíi ti àwọn ènìyàn dúdú níbi gbogbo. Dídé àwọn Òyìnbó ló mú àlàáfià wọ ààrin àwọn ẹ̀yà tó wà láwùjọ Yorùbá. Gígòkè àwọn Òyìnbó paná ọ̀tẹ̀, a sì bẹ̀rẹ̀ sí ní ìrìrí ìdàgbasókè. Bí o tilẹ̀ jẹ́ pé èròńgbà awọn Òyìnbó wọ̀nyí yàtọ̀ síra wọn. Bí àwọn kan ti jẹ́ arìnrìn - àjò pọ́nbélé tí wọ́n ń ṣe ìwádìí ìtàn orírun àti aṣà àwọn ènìyàn níbi gbogbo ni àwọn kan jẹ́ olùpolongo ẹ̀sìn. Ìgbàgbọ́ tí wọ́n ń wàásù fún àwọn ènìyàn dúdú láti yípadà sí ẹ̀sìn tiwọn, tí ìsọ̀rí mìíràn nínú àwọn

Òyìnbó náà sì jẹ́ oníṣòwò pẹrẹu tó ṣe pé àpò tiwọn ni wọ́n ń dù.

Àláàfíà tó padà wá jọba nílẹ̀ Yorùbá ni ó mú kí àyè gbà wọ́n láti bá wa gbé. Ní ó di wí pé kí a fi ẹ̀dọ̀ lérí òrọ̀rọ́, tí a fi lè rójú pilẹ̀ ire mọ́ ayé wa. Àláàfíà tó wà nílẹ̀ Yorùbá lẹ́yìn gígòkè Òyìnbó sí ààrin wọn tí à ń wí yìí jẹ́ kárí – ayé níbi gbogbo nílẹ̀ ènìyàn dúdú tí kò ti sí àláàfíà ṣáájú àsìkò náà. Òun ni àyè fi gba ìdàgbàsókè lóríṣiríṣi, ọ̀kan nínú èyí tí i ṣe ìdàgbàsókè èdè Yorùbá tí ó di kíkọsílẹ̀ àti kíkà nínú ìwé gẹ́gẹ́ bí ọ̀jọ̀gbọ́n J. F. Ade Àjàyí (1960:49) ṣe yànnàná rẹ̀ hàn wá.

## 1.2 BÍ ÈDÈ YORÙBÁ ṢE DI KÍKỌSÍLẸ̀

Ọ̀jọ̀gbọ́n J. F. Ade – Ajayì (1960.:49) fi yé ni pé lọ́dún 1819 ni Òyìnbó arìnrìn – àjò kan tí orúkọ rẹ̀ ń jẹ́ Bodwich ṣe àkọsílẹ̀ nǹkan kan tí ó pè ní òǹkà àwọn ará ilẹ̀ **Akú**. (Ìran ọmọ Yorùbá ni ó pè ní Akú. Àlàyé ìdí tí ó ṣe pè wọ́n bẹ́ẹ̀ wà níwájú). Àkọsílẹ̀ náà jẹ́ òǹkà óókan títí dé ẹ́ẹ̀wàá. Nílùú Ashanti (lórílẹ̀ – èdè Ghana tòde - òní) ni Bodwich ti ṣe àkọsìlẹ̀ náà. Ọdún yìí ni



UNIVERSITY OF IBADAN LIBRARY

a lè sọ pé ààyá ẹ̀kọ́ èdè Yorùbá bẹ́ sílẹ̀, tó ṣe bẹ́ẹ̀ bẹ́ sí aré. Nínú àkọsílẹ̀ náà, Bodwich ṣe àpèjúwe ilẹ̀ abínibí àwọn Yorùbá gẹ́gẹ́ bí ilẹ̀ tí ó tóbi gan–an. Lẹ́yìn àkọsílẹ̀ yìí ni Òyìnbó àrìnrìn-àjò mìíràn ti orúkọ rẹ̀ ń jẹ́ Hugh Clapperton bẹ ilẹ̀ Yorùbá wò ní ọdún 1825 gẹ́gẹ́ bí Òyìnbó àkọ́kọ́ tó wá sílẹ̀ yìí bí ó ti wà ní àkọsílẹ̀. Àsìkò ìbẹ̀wò náà ni Clapperton pe ilẹ̀ yìí ni ilẹ̀ Yorùbá, ìgbà yìí kan náà ni àkọ́kọ́ irú rẹ̀ tí ẹnikan yóò pe àpapọ̀ ilẹ̀ yìí bẹ́ẹ̀, bí ó tilẹ̀ jẹ́ pé àpapọ̀ gbogbo ilẹ̀ Káàárọ̀ - oòjíire kọ́ ló gbà pé Yorùbá ni wọ́n nígbà náà. Èrèdí rẹ̀ ni pé ìràn Ọ̀yọ́ nìkan ni wọ́n ń jẹ́ Yorùbá tí a sì mọ̀ bẹ́ẹ̀ nígbà náà. Lọ́dún 1850 ni àpapọ̀ ilẹ̀ Káàárọ̀ - oòjíire ṣẹ̀ṣẹ̀ gbà pé Yorùbá ni wọ́n gẹ́gẹ́ bí a ṣe ṣàlàyé ṣáájú. Ìjọnilójú wá ní pé lẹ́yìn odi ilẹ̀ Yorùbá ni àkọsílẹ̀ àti ẹ̀kọ́ èdè Yorùbá ti bẹ̀rẹ̀ ṣùgbọ́n kò gbọdọ̀ tún yanilẹ́nu nítorí pé òkìkí kì í poṣù, bẹ́ẹ̀ ni ariwo kì í pọjọ́. Kò sí ibi tí ọwọ́ ìjà Ṣàngó ìran Yorùbá kò dé ṣáájú àsìkò iṣẹ́ Bodwich yìí látàrí ìwà ọ̀làjú. Láti ìbẹ̀rẹ̀ ayé ni ìran Káàárọ̀-oòjíire ti jẹ́ olókìkí àti aṣíwájú.



UNIVERSITY OF IBADAN LIBRARY

Bí iná ìdàgbàsókè èdè Yorùbá ṣe ṣá nílùú Ashanti bí a ti wí ṣáájú yìí ni ó ṣe pé nílẹ̀ Sàró (Sierra – Leone) tí í ṣe ilẹ̀ ìbòmìràn ni iná náà ti tàn. Èyí wáyé nípasẹ̀ akitiyan àwọn Òyìnbó olùpolongo ẹ̀sìn Ìgbàgbọ́ CMS, tí ìdásílẹ̀ rẹ̀ ti wáyé ṣáájú lọ́dún 1799 tí ó sì ṣe pé ìpinnu wọn ni láti mú ìdàgbàsókè bá èdè Akú. Èdè Akú yìí ni èdè tí àwọn ènìyàn tó pọ̀jù nínú àwọn àbọ̀dé oko ẹrú tí àwọn Òyìnbó olupolongo ẹ̀sìn Ìgbàgbọ́ wọ̀nyí titorí wọn ṣe ìdásílẹ̀ ìlú Freetown nílẹ̀ Sàró ń sọ. Ìlú Freetown yìí ni àwọn Òyìnbó Gẹ̀ẹ́sì ẹlẹ́sìn Ìgbàgbọ́ wọ̀nyí kó àwọn àbọ̀dé oko ẹrú tí a dánídè nílùú Òyìnbó lọ́hùn – ún àti àwọn ẹrú tí wọ́n gbà sílẹ̀ lọ́wọ́ àwọn amúnílẹ́rú nílẹ̀ ènìyàn dúdú níbí sí láti máa gbé. Àwọn Òyìnbó wọ̀nyí kanlẹ̀ tẹ̀ ìlú Freetown dó bí ibùgbé fún àwọn abọdé àti gẹ́gẹ́ bí ibùdó ìfọnrére ẹ̀sìn Ìgbàgbọ́ tí wọ́n mú wá fún àwọn ènìyàn dúdú níbi gbogbo lórílẹ̀ ayé ni.

Ǹjẹ́ ta ni **Akú**, kín sì ni ìtúmọ̀ rẹ̀? Ẹyọ ọ̀rọ̀ yìí tí wọ́n sọ́ di orúkọ fún ìràn Yorùbá jẹyọ láti inú ìwòye àwọn òyìnbó wọ̀nyí lórí bí ìsọ̀rí àwọn ọmọ Yórùbá nílẹ̀ ibẹ̀ ti ń kí ara wọn pé a kú

àárọ̀ o, tàbí a kú ọ̀sán o, tàbí a ku ìsinmi àti bẹ̀ẹ̀bẹ̀ẹ̀ lọ gẹ́gẹ́ bí ọ̀jọ̀gbọ́n Adé. Àjàyí (1960:50) ti ṣàlàyé rẹ̀. Nítorí náà, bí àwọn Òyìnbó ẹlẹ́sìn Ìgbàgbọ́ wọ̀nyí ṣe dá ilé ẹ̀kọ́ Fourah Bay sílẹ̀ nílùú Freetown lọ́dún 1812 gẹ́gẹ́ bí ilé ẹ̀kọ́ fún àwọn àbọ̀dé náà ni ìgbìmọ̀ àkóso ilé ẹ̀kọ́ náà ti pinnu pe ilé ẹ̀kọ́ yìí yóò jẹ́ ibùdó pàtàkì fún ìdàgbàsókè ẹ̀kọ́ èdè àwọn Akú. Nípasẹ̀ ìpinnu yìí, ilé ẹ̀kọ́ náà ni a lè sọ pé wọ́n ti lọ igi ìdàgbàsókè ẹ̀kọ́ èdè Yorùbá ní àlọ́yè. Àwọn Òyìnbó olùpolongo ẹ̀sìn wọ̀nyí ti wòye pé ọ̀nà tí ó yá jùlọ láti gbà fúrúgbìn ẹ̀sìn wọn sínú ọkàn àwọn àbọ̀dé wọ̀nyí ni láti máa bá wọn sọ̀rọ̀ Ọlọ́run ní èdè abínibí wọn, èrèdí títẹpẹlẹ mọ́ ìdàgbàsókè èdè Akú tí í ṣe èdè ẹ̀yà tó pọ̀ jùlọ nínú àwọn olùgbé ibùdó náà. Ìyẹn ni ìgbésẹ̀ yìí ṣe jẹ wọ́n lógún. Èrèdí rẹ̀ bákan náà ti ilé ẹ̀kọ́ Fourah Bay ṣe gba iṣẹ́ gẹgẹ bí ibùdó ìdàgbasókè fún ẹ̀kọ́ èdè Akú.

Nítorí náà látàrí èróńgbà àwọn Òyìnbó wọ̀nyí lórí ìdàgbàsókè èdè Yorùbá, ní ìtẹ̀síwájú àkọsílẹ̀ Ọjọgbọn Ajayi (1960:50) ọdún 1828 ni obìnrin Òyìnbó kan tí orúkọ rẹ̀ ń jẹ́ Hannah Kilham bẹ̀rẹ̀ iṣẹ́ gẹ́gẹ́ bí olùwádìí àkọ́kọ́ lórí èdè Yorùbá



UNIVERSITY OF IBADAN LIBRARY

nílẹ̀ Sàró lọ́hùn – ún. Kò pẹ́ tí ó bẹ̀rẹ̀ iṣẹ́ yìí ni Òyìnbó mìíràn Àlùfáà John Raban wá kún un lọ́wọ́ lẹ́nu iṣẹ́ náà. Raban ṣe àkọsílẹ̀ bí ó ṣe wòye pé ó yẹ ki àkọtọ́ èdè Yorùbá rí nínú àwọn ìwé ìléwọ́ tó ṣe jáde lọ́dún 1830, 1831 àti 1832. Ṣáájú èyí lọ́dún 1822, ìsọ̀rí kan nínú àwọn Òyìnbó olùpolongo ẹ̀sìn Ìgbàgbọ́ wọ̀nyí tí dá àwọn ẹrú sílẹ̀ nínú ọkọ̀ tí ń jẹ́ **Esperanza Felix** tí àwọn Òyìnbó Potogí oníṣòwò ẹrú fi ń kó ẹrú lọ sí ìlú wọn. Nínú àwọn ẹrú tí wọ́n dá sílẹ̀ nínú ọkọ̀ náà ni ọ̀dọ́mọkùnrin kan tí orúkọ rẹ̀ ń jẹ́ Àjàyí wà, gbogbo wọn sí gúnlẹ̀ sí ibùdó àwọn àbọ̀dé nílùú Freetown. Àwọn onísùnmọ̀mí ni wọ́n mú Àjàyí lẹ́rú lọ́dún tó ṣáájú ìṣẹ̀lẹ̀ yìí, ìyẹn ọdún 1821 kí wọ́n tó tà á lẹ́rú fún àwọn Òyìnbó Potogí tí wọ́n ń fi ọkọ̀ gbé e sálọ yìí. Àlùfáà Raban (tí a ti mẹ́nubà lókè) ṣe ìtẹ̀bọmi fún Àjàyí lọ́dún 1825, ó sì pa orúkọ dà sí Samuél Àjàyí Crowther gẹ́gẹ́ bí onígbàgbọ́. Àjàyí kọ́ mímọ̀-ọ́n–kọ àti mímọ̀-ọ́n–kà àti iṣẹ́ gbẹ́nàgbẹ́nà láàrin ọdún 1822 tí ó gúnlẹ̀ sí Sàró títí di ọdún 1826 tí ó rèlú ọba lọ kọ́ iṣẹ́ Àlùfáà. Àjàyí padà dé sí ilé ẹ̀kọ́ Fourah Bay nílẹ̀ Sàró lọ́dún 1827 gẹ́gẹ́ bí ọ̀kan nínú àwọn akẹ́kọ̀ọ́ tó kọ́kọ́ wọlé lọ



UNIVERSITY OF IBADAN LIBRARY

kẹ̀kọ̀ọ́ níbẹ̀ títí di ọdún 1828. Ní ilé ẹ̀kọ́ Fourah Bay yìí ni Àjàyí tún ti pàdé Àlùfáà Raban ní ẹlẹ́ẹ̀keji. Ṣèbí ẹ kú àtijọ́ mọra wọn, èyí mú kí ọwọ́ òun àti Raban wọ ọwọ́ ara wọn.

Òpin dé bá arábìnrin Kilham tó kọ́kọ́ bẹ̀rẹ̀ iṣẹ́ lórí ẹ̀kọ́ èdè Yorùbá bí a ti wí ṣáájú nítorí pé ó kú sí etí òkun Liberia lọ́dún 1832. Àlùfáà Raban ní tirẹ̀ di olórí tuntun fún ilé ẹ̀kọ́ Fourah Bay lọ́dún 1832 ṣùgbọ́n ó fi ilé ẹ̀kọ́ náà sílẹ̀ padà lọ sílùù Òyìnbó lọ́dún 1836. Kí ìfàsẹ́yìn má baà dé bá ìdàgbàsókè èdè Akú tí Kilham àti Raban ti dáwọ́lé, Òyìnbó mìíràn tí orúkọ rẹ̀ ń jẹ́ Norris gba àṣẹ lọ́dún 1841 láti bẹ̀rẹ̀ iṣẹ́ ìwádìí lórí bí a ṣe lè ṣe àkọsílẹ̀ àwọn èdè tí àwọn olùgbé àyíká odò Ọya ń sọ, ní pàtàkí èdè Yórùbá. Iṣẹ́ tí Norris dáwọ́lé yìí kò fi bẹ́ẹ̀ yọrí sí rere. Ṣùgbọ́n bí ẹni orí ẹni bá kú ẹni ilẹ̀ẹ́lẹ̀ a di ẹni orí ẹni. Àpapọ̀ àìyọrí iṣẹ́ Norris, ikú Kilham àti àìsí nílé Raban mú kí Àlùfáà Àjàyí Crowther tẹ́wọ́gba iṣẹ́ lori ìdàgbàsókè ẹ̀kọ́ èdè Yorùbá. Bí ó ti kò sí isẹ́ yìí ni Òyìnbó Jámànì kan tí orúkọ rẹ̀ ń jẹ́ Schon bẹ̀rẹ̀ pẹ̀lú rẹ̀ bí olùrànlọ́wọ́. Báyìí ni Àlùfáà Crowther bẹ̀rẹ̀ iṣẹ́ ní pẹrẹu. Ó pe ìwé ìlẹ́wọ́ tó kọ jáde lọ́dún 1841 ní <u>Ìwé</u>



UNIVERSITY OF IBADAN LIBRARY

Èdè Yariba, ṣùgbọ́n lọ́dún 1843, ó ṣe àtúnṣe sí i ó sì pe àkọjáde ti ọdún náà ní **Gírámà àti àkànlò èdè Yorùbá**. Ní ìpadàbọ̀ Àlùfáà Crowther sí ilẹ̀ Sàró láti Ìlú-Ọba tó lọ lẹ́yìn náà, ìfẹ́ rẹ̀ sí èdè Yorùbá ti pelekc, kò láfiwé rárá. Nítorí náà, aáyán ògbífọ̀ Májẹ̀mú Titun Bíbélì sí èdè Yorùbá ni ó tẹpẹlẹ mọ́. Àlùfáà Crowther ṣe ìwàásù lédè Yorùbá fún ìgbà àkọ́kọ́ nílùú Freetown lọ́jọ́ kẹsàn–án oṣù kìn–ínní ọdún 1844 gẹ́gẹ́ bí Ọ̀jọ̀gbọ́n J. F. Ade-Àjàyì (1960:49) ti fi yé ni.

Gẹ́gẹ́ bí a ti ń tú u bọ̀, ìdáwọ́lé Àlùfáà Crowther lórí iṣẹ́ ìdàgbàsókè èdè Yorùbá tó bẹ̀rẹ̀ láti ọdún 1841 kò pẹ́ tí ó fi bẹ̀rẹ̀ sí so èso rere. Bí ó ti bẹ̀rẹ̀ iṣẹ́ lọ́dún náà ni Òyìnbó oníwàásù ọmọ ilẹ̀ Jámànì kan tí orúkọ rẹ̀ ń jẹ́ Graf náà dáwọ́lé iṣẹ́ lórí èdè Yorùbá nílùú Freetown. Òyìnbó mìíràn tí orúkọ tirẹ̀ ń jẹ́ Gollmer, tí òun náà ṣẹ̀ṣẹ̀ gúnlẹ̀ sí Freetown ṣe iṣẹ́ ògbífọ̀ **Àdúrà Olúwa** àti orí kìn–ínní àti orí kejì ìwé **Matiu** sí èdè Yorùbá. Alufa Henry Townsend náà kópa nínú ìwé mìíràn tí Gollmer kọ lọ́dún 1842. Kín ni Townsend kọ sínu ìwé Gollmer? Townsend



UNIVERSITY OF IBADAN LIBRARY

ṣe àkójọ orúkọ abínibí Yorùbá àti ìtúmọ̀ wọn, ó sì ṣe àtòjọ òwe Yorùbá mẹ́ta àti àwọn orin lédè Yorùbá àti ohùn tí a fi ń kọ wọ́n.

Òyìnbó kan tí orúkọ rẹ̀ ń jẹ́ Vidal, ẹni tí ó joyè Bíṣọ́bù àkọ́kọ́ nílẹ̀ Sàró pàápàá tún pegedé nínú ẹ̀kọ́ èdè Yorùbá kí ó tó tẹ́rígbaṣọ lọ́dún 1831. Làárin ọdún 1842 sí 1854, Òyìnbó kan tí orúkọ rẹ̀ ń jẹ́ Koelle dá sí iṣẹ́ tó ń lọ lórí ìgbéǹde èdè Yọ́rùbá. Àbájáde iṣẹ́ rẹ̀ ni ìwé tí ó pe àkọlé rẹ̀ ní **Polygiotta Africana**, tí ó kọ jáde lọ́dún 1854 níbi tí ọ̀pọ̀lọ̀pọ̀ ọ̀rọ̀ lédè Yorùbá wà, èyí tí ó mú un di ìlúmọ̀ká nínú ẹ̀kọ́ ìmọ̀ èdè lẹ́kùn Ìwọ̀-oòrun ilẹ̀ Áfíríkà. Bí ó tilẹ̀ jẹ́ pé ó pẹ́ díẹ̀, àsìkò yìí náà ni òkìkí kàn wá sí ilẹ̀ Sàró pé ọmọ ènìyàn dúdú kan tí òun náà jẹ́ àbọ̀dé bíi ti Crowther ti dìde sí iṣẹ́ lórí ẹ̀kọ́ èdè Yorùbá. Orúkọ ẹni yìí ni Thomas King tí òun náà ń kọ́ àwọn olùgbé erékùṣù Macaulay nílẹ̀ Gambia lédè Yorùbá. Àlàyé díẹ̀ rèé lórí ìbẹ̀rẹ̀ ẹ̀kọ́ èdè Yorùbá. Nílẹ̀ Sàró lẹ́yìn odi lọ́hùn – ún ni ẹ̀kọ́ èdè náà ti tàn wá sí ilẹ̀ wa níbi bí a ti ń ṣe lọ́jọ́ òní. Àlàyé kíkún lórí ìtànkálẹ̀ rẹ̀ nílẹ̀ yìí wà níwájú.



UNIVERSITY OF IBADAN LIBRARY

## 1.3 IPA TÍ ÀJỌ WAEC KÓ LÓRÍ IDAGBASOKE ÀTI ÌGBÉǸDE ÌDÁNWÒ LÉDÈ YORÙBÁ

Ọlọ́gbọ́n ọmọ a máa fi ìbà àti ọpẹ́ fún bàbá àti ìyá tí wọ́n ṣe ọlọ́kọ̀ rẹ̀ wálé ayé, yóò tún wa júbà òǹwoni tó ṣe àgbà fún òǹbini nítorí pé òǹbini kò tó òǹwoni. Ìyẹn ni a ṣe ń gbé òṣùbà fún àjọ olùdánwò WAEC. Bí àwọn òjíṣẹ́ Ọlọ́run ìgbàani ti ṣiṣẹ́ takuntakun lórí bí èdè Yorùbá ṣe di kíkọsílẹ̀ gẹ́gẹ́ bí a ti mẹ́nubà yìí ni ó ṣe pé ọpẹ́lọpẹ́ àjọ WAEC tí ń ṣe àkóso ètò ìdánwò tí ó mú kí ìdánwò lédè Yorùbá di ohun ìmúyangàn tí a fi ń gba okùn báyìí. Ṣùgbọn bí àtiwáyé olúǹnàgún kò ṣẹ̀yìn ọ̀bẹ náà ni àtiránmú gángan pàápàá kò ṣẹ̀yìn èèkánná. Àjọ olùdánwò ti ìlú Òyìnbó tí a mọ̀ sí London GCE ni ó kọ́kọ́ ṣe ètò ìdánwò lórí ẹ̀kọ́ èdè Yorùbá fún àwọn akẹ́kọ̀ọ́ ọlọ́dún karùn – ún sẹ́kọ́ńdírì lọ́dún 1951 títí di ọdún 1967, kí àjọ WAEC tó tẹ́wọ́gbà ètò ìdánwò náà bẹ̀rẹ̀ láti ọdún 1968. Ṣáájú rí, gẹ́gẹ́ bí Ọjọ̀gbọ́n Awoniyi (1978) ti sọ, lọ́dún 1948 ni àbá ti wáyé láti ilé ẹ̀kọ́ ńlá Yunifasiti ìlú Cambridge àti láti Yunifasiti ìlú London pé kí a ṣe ìdásílẹ̀ ẹ̀ka àjọ Olùdánwò London GCE yìí lẹ́kùn Ìwọ̀ - oòrùn

UNIVERSITY OF IBADAN LIBRARY

ilẹ̀ Áfiríkà. Ilé Ìgbìmọ̀ Aṣòfin Ìjọba ilẹ̀ Gold – Coast (tí orúkọ rẹ̀ ń jẹ́ Ghana báyìí) jíròrò lórí àbá yìí lọ́dún 1951. Ilé Ìgbìmọ̀ Aṣòfin Ìjọba ilẹ̀ wa Nàìjíríà náà jíròrò lé àbá kan náà lọ́dún 1952, àpapọ̀ ìgbìmọ̀ ìjọba orílẹ̀ – èdè méjèèjì sì gbà àbá náà wọlé. Ni àjọ tí a mọ̀ sí WAEC fi wáyé tí ó sì bẹ̀rẹ̀ iṣẹ́ àkóso ètò ìdánwò àwọn ọlọ́dún karùn – ún ilé ẹ̀kọ́ sẹ́kọ́ńdírì tí a mọ̀ sí oníwèé mẹ́wàá láti ọdún 1954. Ṣùgbọ̀n bí a ti sọ ṣáájú, ọdún 1968 ni àjọ WAEC bẹ̀rẹ̀ sí ṣe ètò ìdánwò ẹ̀kọ́ èdè Yorùbá.

Ọgbọ́n ọdúnnìí, wèèrè ẹ̀ẹ̀míìn ni, gẹ́gẹ́ bí òwe àwọn baba wa. Nítorí pé èròńgbà àwọn onílọsíwájú ènìyàn kì í dúró rigidi sí ojú kan bíi ṣìgìdì, bí ilẹ̀ tí ń ṣú tí ilẹ̀ ń mọ́ ni àwọn ọ̀mọ̀ràn ń tẹ̀síwájú nínú ìrònú àròtúnrò lórí bí ìlọsíwájú yóò ṣe túbọ̀ máa wà fún ìdánwò ẹ̀kọ́ èdè Yorùbá tí àjọ WAEC ń ṣe àkóso rẹ̀. Ẹgbẹ́ àwọn olùkọ́ nílé ẹ̀kọ́ sẹ́kọ́ńdírì tí a mọ̀ sí Ẹgbẹ́ Akọ́mọlédè àti Àṣà Yorùbá ni wọ́n mú iṣẹ́ ìkọ́ni ní àwọn ilé ẹ̀kọ́ sẹ́kọ́ńdírì lókùn–únkúndùn tí wọn sì jẹ́ olùdámọ̀ràn pàtàkì fun àjọ WAEC. Gẹ́gẹ́ bí ohun tí Ọ̀jọ̀gbọ́n Àlàbá tí i ṣe alága àná fun ẹgbẹ náà ti fi yé wa, nínú ohun tí ẹgbẹ́ ronú lé lórí tí wọ́n sì gbà wọlé gẹ́gẹ́ bí ohun tí wọn lérò



UNIVERSITY OF IBADAN LIBRARY

pé yóò mú ìlọsíwájú bá ẹ̀kọ́ èdè Yórùbá ni pé kí ìdánwò Yorùbá lábẹ́ àjọ WAEC tí ó jẹ́ ẹyọ kanṣoṣo tẹ́lẹ̀ tí ó sì ń gba àmì kan ṣoṣo bakan náà di méjì. Kí ó di ìdánwò Èdè Yorùbá àti ìdánwò Lítírésọ̀ Yorùbá gẹ́gẹ́ bí ó ṣe rí ninú ẹ̀kọ́ èdè Gẹ̀ẹ́sì tí ó jẹ́

"English Language"

lẹ́gbẹ̀ẹ́ kìn – ìnní, àti

"Literature in English"

lẹ́gbẹ̀ẹ́ kejì tí ó sì ń ṣe bẹ̀ẹ̀ gbà àmì méjì ọ̀tọ̀ọ̀tọ̀. Lójú tiwọn kò sí bí ìnàkí èdè Gẹ̀ẹ́sì tí ṣe ṣorí tí ọbọ èdè Yorùbá ò ṣe. Ṣíṣe àkàwé láàrin ẹ̀kọ́ èdè Yórùbá àti ẹ̀kọ́ èdè Òyìnbó yìí mú kí wọ́n gbé èdè méjèèjì sí ẹ̀gbẹ́ ara wọn nípasẹ̀ èyí tí ìdánwò ẹ̀kọ́ Yorùbá yóò lè fi di méjì bí a ti wí. Kí èròńgbà náà tó lè ṣẹ́ ṣe ní itẹsiwájú ọ̀rọ̀ Ọ̀jọ̀gbọ́n Àlàbá, lọ́pọ̀ ìgbà ni ìpàdé wáyé láàrin ẹgbẹ́ rẹ̀, àti ẹgbẹ́ olùkọ́ èdè Hausa àti ẹgbẹ́ olùkọ́ èdè Igbo (tí apapọ wọn pẹlu èdè Yorùbá jẹ́ èdè mẹta to ṣáájú àwọn yòókù nílẹ̀ wa Nàìjíríà) àti Àjọ WAEC. Ìdí rẹ̀ ni pé bí ó ti ń ṣe èdè Yorùbá ló ń ṣe àwọn èdè méjì yòókù náà. Ọ̀jọ́gbọn Àlàbá tẹsíwájú pé iṣẹ́ ńlá ló jẹ́ fún Ẹgbẹ́ Akọ́mọlédè Yorùbá lábẹ́ ìdarí alága ìgbà náà, olóògbé Àlàájì

Oyèbamijíì Mustapha, kí àjọ WAEC tó lè gba àbá náà wọlé bẹ̀rẹ̀ láti ọdún 1989/90 tí ìdánwò ẹ̀kọ́ èdè Yorùbá, Igbo àti Hausa fi di meji bii ti èdè Gẹ̀ẹ́sì:

(1) Ìdánwò Lítírésọ̀

àti

(2) Ìdánwò Èdè,

ní ìrètí pé ìlọsíwájú ọ̀tun yóò wáyé lórí ètò ẹ̀kọ́ àwọn èdè mẹ́tẹ̀ẹ̀ta.

Àjọ olùdánwò NECO tí ó bẹ̀rẹ̀ sí ṣe ìdánwò fún àwọn oníwèé mẹ́wàá láti kún àjọ WAEC lọ́wọ́ bẹ̀rẹ̀ ètò ìdánwò tirẹ̀ lọ́dún 2000. Ẹṣin ìwájú ṣá ni tẹ̀yìn yóò wò sáré. Nítorí náà, òwú tí iyá (àjọ WAEC) gbọ̀n ni ọmọ rẹ̀ (àjọ NECO) ran. Láìbèṣùbẹ̀gbà, òun náà pín ìdánwò tirẹ̀ lórí ẹ̀kọ́ èdè Yorùbá sí méjì:

(1) Ìdánwò Lítírésọ̀

àti

(2) Ìdánwò Èdè,

Ṣùgbọ́n kín ni a rí lẹ́yìn tí àjọ WAEC ṣe bẹ́ẹ̀? Lọ́dún tó tẹ̀lé pípín ìdánwò ẹ̀kọ́ èdè Yorùbá sí méjì yìí, ìyẹn ọdún 1990/1991,



UNIVERSITY OF IBADAN LIBRARY

ni iná ẹ̀kọ́ Lítíréṣọ̀ Yorùbá ti bẹ̀rẹ̀ sí jó àjórẹ̀yìn. Ǹjẹ́ bíi báwo? A óò ṣàlàyé. Ńṣe ni ọ̀rọ̀ náà di pé ìdánwò Èdè Yorùbá tó jẹ́ kànńpá fún gbogbo ọmọ tí wọ́n fẹ́ ·kẹ́kọ̀ọ́ jáde nìkan ni wọ́n ranrí mọ́, tí wọ́n yan ìdánwó Lítíréṣọ̀ Yorùbá ní ìpọ̀si. Àwọn tó kù tó tún ń ṣe ìdánwó Lítíréṣọ̀ Yorùbá nínú àpapọ̀ gbogbo wọn kò ju ẹ̀ta hóró lọ mọ́. Nínú èrò àwọn akẹ́kọ̀ọ́ wọ̀nyí, látàrí àyè tí ìpinnu àwọn àjọ olùdánwò yìí tí fi gbà wọ́n, ìyọnu àti ìdàámú tí ìdánwò Lítíréṣọ̀ Yorùbá ń fún wọn ti pọ̀jù. Kí akẹ́kọ̀ọ́ tó fẹ́ ṣe ìdánwò Lítíréṣọ̀ Yorùbá máa ka àṣàyàn ìwé bíi mẹ́jọ tí kò dúró lójú kan tí ó ṣe pé lọ́dọọdún mẹ́ta mẹ́ta ni wọ́n máa ń pààrọ̀ wọ̀n gẹgẹ bí ìlàna sílábọ̀ọ̀sì àwọn àjọ olùdáwò wọnyí. Síwájú sí i nínú èrò ti àwọn akẹ́kọ̀ọ́ wọ̀nyí, èyí kò rọrùn láti máa jókòó kà lọ́dọọdún. Nítorí náà nínú àìmọ̀kan wọn, látàrí èrò wọn tí kò jinlẹ̀ tó yìí ni ìṣe wọn sí Lítíréṣọ̀ Yorùbá fi yí padà. Yíyípadà yìí ni pe wọn pa ìdánwó Lítíréṣọ̀ Yorùbá tì, wọ́n kọ̀ ọ́ sílẹ̀ nínú èrò wí pé ọ̀nà àbáyọ lọ́wọ́ ìwé àkàtúnkà láìsinmi àti ìṣẹ́ àṣekára ni ó mú kí wọ́n ṣe bẹ́ẹ̀. Ní ìdàkejì ẹ̀wẹ̀, ìgbáradì fún ìdánwọ̀ Èdè Yorùbá (Yoruba Language) kò faṣan lọ títí,



UNIVERSITY OF IBADAN LIBRARY

bákan náà sì ni ètò rẹ̀ lọ́dọọdún. Kò sí ìwé àkàkúdórógbó bẹ́ẹ̀ ni kò sí àṣàyàn ọ̀wọ́ ìwé tí i yípadà lọ́dọọdún. Kò sí ìgbàradí kan lọ títí ju pé kí akẹ́kọ̀ọ́ ti mọ̀ bí a ti i kọ:

i àròkọ

ii ètò ìró

iii gírámà

iv aáyan ògbífọ̀

Ni iná Lítíréṣọ̀ Yorùbá bẹ̀rẹ̀ sí jó àjórẹ̀yìn. Àwa olùkọ́ nìkan kọ́ ni a ṣàkíyèsí ìfàsẹ́yìn yìí. Ó hàn gbangba gbàǹgbà nínú iṣe wọn sí Lìtíréṣọ̀ Yorùbá, ní kílasì ẹ̀kọ́ àti ìhùwàsí àwọn akẹ́kọ̀ọ́ wọ̀nyí láwujọ òde òní láìṣẹ̀ṣẹ̀ tun máa sọ. Àjọ WAEC (WAEC 2004) tí wọn fun wa ní àtẹ fígọ̀ (ìsalẹ yìí) àti àjọ olùdánwò NECO tó ṣẹ̀ṣẹ̀ dé pàápàá jẹ́rìí sí gbogbo àléébù tó wọnu ìwà awọn akẹ́kọ̀ọ́ wọ̀nyí .

Ṣèbí oníṣẹ́ kò ní fẹ́ kí iṣẹ́ òun bàjẹ́, ni Ẹgbẹ́ Akọ́mọlédè àti Lítíréṣọ̀ Yorùbá bá tún jí dìde sí ìdíbàjẹ́ tó dé bá Lítíréṣọ̀ Yorùbá yìí. Ṣùgbọ́n orin tí a kọ lọ sí oko wọ́rọ̀ kọ́ ni a kọ padà wálé. Gẹ́gẹ́ bí Ọ̀jọ̀gbọ́n Àlàbá, alága àná fun Ẹgbẹ́

UNIVERSITY OF IBADAN LIBRARY

Akọ́mọlédè ti wí, ó le ju ojú ẹja fun ẹgbẹ́ náà àti ẹgbẹ àwọn olukọ ede Igbo àti Hausa láti tún yí àjọ WAEC lọ́kàn padà láti sọ ìdánwò ọ̀kọ̀ọ̀kan àwọn èdè mẹta náà di ọ̀kanṣoṣo padà sí bí ó ti wà tẹ́lẹ̀. Yàtọ̀ fún pé ìpàdé tún wáyé láàrin wọn, àjọ WAEC takú pé wọ́n níláti fi atẹjade lori àtẹ gbè ìdíbàjẹ́ tó bá ìdánwò Lítíréṣọ̀ lédè kọ̀ọ̀kan ní ààfo ọdún mẹta si ara wọn hàn àjọ náà kí ó tó tún lè tẹ́tí sí awuyewuye àwọn ẹgbẹ́ náà. Lẹ́yìn tí àwọn ẹgbẹ́ náà fi àtẹ tó wà nísàlẹ̀ yìí tí i ṣe àkọsílẹ̀ àwọn akẹ́kọ̀ọ̀ tí wọ́n fi orúkọ sílẹ̀ fún ìdánwò lédè Yorùbá, Igbo àti Hausa. Àtẹ náà fi hàn wá gbangba pé díẹ̀ bínńtín nínú àwọn akẹ́kọ̀ọ́ ló fi orúkọ sílẹ̀ fún Lítíreṣọ̀ tí ọ̀pọ̀ wọn sì fi orúkọ sílẹ̀ fún Èdè:



UNIVERSITY OF IBADAN LIBRARY

Àtẹ 1

| | 1996 | 1997 | 1998 |
|---|---|---|---|
| YORUBA LANGUAGE<br><br>YORUBA LITERATURE | 192,963<br><br>-- 1,532 | 138,409<br><br>--- 165 | 231,432<br><br>--- 979 |
| HAUSA LANGUAGE<br><br>HAUSA LITERATURE | 63,719<br><br>-- 989 | 80,402<br><br>- 1,208 | 86,356<br><br>-1,035 |
| IGBO LANGUAGE<br><br>IGBO LITERATURE | 75,474<br><br>-- 152 | 85,587<br><br>-- 187 | 111,985<br><br>--- -89 |

Àtẹ yìí ti wọn fi ránṣẹ́ sí àjọ WAEC ni ó mú kí àjọ náà gbà láti bá wọn wá wọ̀rọ̀kọ̀ fi ṣàdá lórí ọ̀rọ̀ náà. Níwọ̀n ìgbà tó ṣe pé bí òjò ò rọ̀ lọ́dún mẹ́ta ọlọ́gbọ́n ènìyàn ti mọ ibi ti àgbàrá òjò ń lọ, kò wúlò kí a ṣẹ̀ṣẹ̀ tún máa bèèrè lọ́wọ́ ara wa pé níbo ni èrò àti ìṣe àwọn akẹ́kọ̀ọ yìí yóò yọrí sí.

## 1.4 ÌṢÒRO TO ṢOKÙNFÀ IṢẸ́ ÌWÁDÌÍ YÌÍ

Àtúbọ̀tán **èrò** àti **ìṣe** wọn náà ni iṣẹ́ àpilẹ̀kọ yìí fẹ́ gbéyẹ̀wò. A tí gbáradì nínú iṣẹ́ ìwádìí láti tọpinpin dé góńgó

UNIVERSITY OF IBADAN LIBRARY

lórí ohun gbogbo tí a lè ṣe láti dẹ́kun irú ìṣẹ̀lẹ̀ yìí. Awa gẹgẹ bi olùkọ́ àti agbáṣàró kò ní káwọ́ gbera kí iṣẹ́ ńlá tí àwọn aṣíwájú wa nínú ètò ẹ̀kọ́ ti ṣe gẹ́gẹ́ bí a ti mẹ́nubà á ṣáájú bàjẹ́. Àfojúsùn wa nínú ìwádìí yìí ni láti ṣe àyẹ̀wò fínnífínní ipa tí èrò àti iṣe àwọn akẹ́kọ̀ọ́ sẹ́kọ́ńdírì ọlọ́dún mẹ́ta kejì ń kó lórí èsì ìdánwò wọn nínú ẹ̀kọ́ Lítírésọ̀ Yorùbá. Èyí ni ìtúmọ̀ àtúbọ̀tán èrò àti iṣe wọn. Ṣugbọn kí èyí lè rọrùn, ó di dandan kí a mọ ìbẹrẹpẹpẹ ẹkọ èdè Yorùbá gẹgẹ bí a tí ṣe lókè tí a óò tun máa ṣe àlàyé yòókù níwájú.

## 1.5 LÁÁRÍJÀ IṢẸ́ ÌWÁDÌÍ YÌÍ

Láárijà tàbí ìdí pàtàkì ìṣẹ́ yìí ni kí a lè mọ bí a ti i ṣe àtúnṣe sí ìdibàjẹ́ tó wọnú Lítírésọ̀ Yorùbá tí kò dára tó tí a ti ń sọ bọ̀. Ìrètí wa ni pé ìgbésẹ̀ tí a óò gbé nínú iṣẹ́ yìí yóò dá ìtẹ̀síwájú padà sínú ẹ̀kọ́ Lítírésọ̀ Yorùbá bí ó ti wà tẹ́lẹ̀

UNIVERSITY OF IBADAN LIBRARY

## 1.6 IBI TÍ AGBÁRA IṢẸ́ YÌÍ MỌ

Ibi tí iṣẹ́ ìwádìí yìí yóò dé mọ ni a ti mẹ́nubà labẹ ìsọri ti ó ṣokunfa iṣẹ́ ìwádìí yìí àti labẹ ìsọ̀rí lááríjà iṣe ìwàdìí yìí lokc. Ibi tí iṣe yìí pa wá lásẹ mọ nìyẹn.

## 1.7 IBI TÍ IṢẸ́ ÌWÁDÌÍ YÌÍ KÒ NÍ DÉ

A ti yànnàná ohun tí ìṣẹ́ ìwádìí yìí fẹ́ gbé ṣe àti ibi tí yóò dé ní ìṣáájú (wo 1.4, 1.5 àti 1.6 lókè). Ṣùgbọ́n a fẹ́ ṣe àlàyé díẹ̀ bí àléékún. Iṣẹ́ ìwádìí yìí kì í ṣe iṣẹ́ lórí ìtàn orírun ìràn Yorùbá tàbí ìtàn ọ̀rọ̀ ọ̀ṣèlú wọn rárá. Bákan náà ni iṣẹ́ ìwádìí yìí kì í ṣe iṣẹ́ lórí ẹ̀kọ́ ẹ̀dá èdè tí a mọ̀ sí lìngíisiìki.

UNIVERSITY OF IBADAN LIBRARY

# ORÍ KEJÌ: ÀGBÉYẸ̀WÒ ÀWỌN ÌWÉ

## 2.1 ÌDÀGBÀSÓKÈ ẸKỌ́ YORÙBÁ NÍLẸ̀ YÌÍ

Akitiyan àwọn aṣíwájú ẹ̀sìn Ìgbàgbọ́ lórí bí èdè Yorùbá ṣe di àkọsílẹ̀ tí a ti mẹ́nubà ṣáájú wọ̀nyí, nílẹ̀ Sàró lẹ́yìn odi ilẹ̀ Yorùbá ni wọ́n ti wáyé. Ọdún 1844 ni àwọn òjíṣẹ́ Ọlọ́run wọ̀nyí (àwọn ènìyàn dúdú àti àwọn aláwọ̀ funfun) mú ìmọ̀ èdè Yorùbá wá sílẹ̀ yìí gẹ́gẹ́ bí Ọ̀jọ̀gbọ́n J. F. Adé. Àjàyí (1960:49) ṣe fi yé ni. Dídé wọn sílẹ̀ Yorùbá lọ́dún náà ṣe wọ́n láǹfààní púpọ̀ nítorí pé orílẹ̀ – èdè tó ni èdè tí wọ́n ti fi ọ̀pọ̀lọpọ̀ ọdún ṣiṣẹ́ lórí kíkọ́, kíkọ àti kíkà rẹ̀ ni wọ́n dé sí, níbi tí àwọn olùsọ èdè náà pọ̀ ju ti ilẹ̀ Sàró lọ. Èyí mú kí Yorùbá di èdè ojoojúmọ́ fún wọn yàtọ̀ sí ti ìlàárè gẹ́gẹ́ bí Ọ̀jọ̀gbọ́n Awoniyi (1978) ṣe ṣàlàyé rẹ̀. Nípasẹ̀ èyí, ìlọsíwájú tún wà fún èdè Yorùbá yàtọ̀ fún kíkà rẹ̀ nínú ẹsẹ wúrà àti nínú ẹ̀kọ́ ọjọ́ ìsinmi nìkan. Àjọ CMS tí i ṣe ìjọ Àlùfáà Crowther pàápàá kò dá àwọn ènìyàn Ọlọ́run wọ̀nyí dá iṣẹ́ náà. Èyí rí bẹ́ẹ̀ nítorí pé àjọ náà fẹ́ tukọ̀ ẹ̀sìn rẹ̀ wọnú ọkàn àwọn ènìyàn dúdú gbogbo, èdè abínibí wọn sì ni atukọ̀ tí àjọ yìí lérò pé ó lè wa omi náà já nírọ̀rùn.



UNIVERSITY OF IBADAN LIBRARY

## 2.2 ÌPA TÍ ÀWỌN ÒǸKỌ̀WÉ ÌṢÁÁJÚ KÓ

Lọ́dún tó tẹ̀lé ìgúnlẹ̀ àwọn òjíṣẹ́ Ọlọ́run wọ̀nyí sí ìlú Abẹ́òkúta, ìyẹn ọdún 1847 ni Àlùfáà Crowther tún gbàjá mọ́nú tí o túbọ̀ tẹpẹlẹ mọ́ ṣíṣe ìtúmọ̀ sí èdè Yorùbá **Májẹ̀mú Titun**. Iṣẹ́ bàǹtàbanta tó ṣe láàrin ọdún 1850 sí 1856 ni àkọsílẹ̀ Ọ̀jọ̀gbọ́n J. F. Adé Àjàyí (1960) sọ pé ó pọ̀jù nínú iṣẹ́ aáyan ògbifọ̀ tí Crowther ṣe gbogbo. Àlùfáà Crowther ṣe àtẹ̀jáde A B D **Yorùbá** dé ìparí lọ́dún 1849. Gbogbo bí wọ́n ti ń bá iṣẹ́ lórí èdè Yorùbá bọ̀ yìí náà ni ìpàdé ń wáyé lórí àtúnkọ àti àtúntò tó yẹ kí ó wọnú èdè Yorùbá láàrin àwọn òjíṣẹ́ Ọlọ́run tí wọ́n ń ṣiṣẹ́ lórí ìdàgbàsókè èdè náà. Lọ́dún 1859, Àlùfáà ìjọ Onítẹ̀bọmi Bowen tẹ ìwé tirẹ̀ jádé lórí èdè Yorùbá. Iṣẹ́ ìwé títẹ̀ ni Àlùfáà Henry Townsend gbájúmọ̀ jùlọ. Èyí ló mú kí ó tẹ **Ìwé-Ìròyìn Yorùbá** jáde (ìwé elédè méjì: Gẹ̀ẹ́sì àti Yorùbá) nígbà àkọ́kọ́ nílùú Abẹ́òkúta lọ́dún 1859. Ó tẹ ìwé náà jáde títí di ọdún 1867. Townsend fúnra rẹ̀ ni olótùú. Ṣùgbọ́n nítorí pé ọ̀bẹ tó mú kò lè gbẹ́ èkù ara rẹ̀, ó gba ọ̀gbẹ́ni kan tí orúkọ rẹ̀ ń jẹ́ James Ede gẹ́gẹ́ bí òṣìṣẹ́. Kọ́bọ̀ kan (owó Òyìnbó) tàbí ọgọ́fà ọwọ́ ẹyọ



UNIVERSITY OF IBADAN LIBRARY

(owó ìbílẹ̀) ni wọ́n ń tà á. Yóò fẹ́rẹ̀ jẹ́ pé níbi yìí ni Ọ̀rọ̀ àpárá Yorùbá nnì "Ọ̀rọ̀ pọ̀ nínú ìwé kọ́bọ̀" ti wáyé. Ìwé yìí ń jáde lẹ́ẹ̀meji lóṣù, àyè sì wà nínú rẹ̀ fún ìpolówó ọjà àwọn ará ìlú; pàápàá àwọn tí wọ́n lè kọ tí wọ́n sì lè kà nílẹ̀ Yorùbá nígbà náà.

Lọ́dún 1879, Àlùfáà Wood gbé ìwé kan jáde lórí ẹ̀kọ́ èdè Yorùbá. Òyìnbó kan tí orúkọ rẹ̀ ń jẹ́ Baudin tẹ ìwé tirẹ̀ náà jáde lọ́dún 1884 lórí ẹ̀kọ́ Yorùbá. Ìwé ìléwọ́ ni gbogbo àwọn ìwé tí à ń sọ pé wọ́n gbé jáde wọ̀nyí ṣùgbọ́n atọ́nà ni wọ́n jẹ́. Àlùfáà Bowen, Àlùfáà Wood, Àlùfáà Bumsey, Àlùfáà Lepsius, Àlùfáà Muller àti Àlùfáà Venn pàápàá gbìyànjú ṣùgbọ́n iṣẹ́ lórí ìdàgbàsókè èdè Yorùbá tí Àlùfáà Crowther ṣe pọ ju ti gbogbo wọn lọ. Iṣẹ́ takuntakun tí àpapọ̀ gbogbo wọn ti ṣe dé ibi àmì, bẹ̀rẹ̀ láti ilẹ̀ Sàró wá dé ilẹ̀ yìí ni ó pilẹ̀ ohun tí à ń tọ́ka rẹ̀ bí ìbẹ̀rẹ̀ ìdàgbàsókè èdè àti Lítírésọ̀ Yorùbá títí di òní.

A – nìkàn – pèrò ni àwọn bàbá wa sọ pé ó máa ń bá ìyá rẹ̀ sùn. Àwọn òjíṣẹ́ Ọlọ́run tó dìde sí ìdàgbàsókè èdè Yorùbá wọ̀nyí rí i dájú pé ìmọ̀ràn ẹnìkan ò jọ ni wọ́n bá pe àpérò àkọ́kọ́



UNIVERSITY OF IBADAN LIBRARY

lórí èdè Yorùbá lóṣù kìn – ìnní ọdún 1875 gẹ́gẹ́ bí Ọ̀jọ̀gbọ́n Awóníyì (1978) ti là á kalẹ̀.

Ṣùgbọ́n bí àwọn òyìnbó tí wọ́n jẹ́ òjíṣẹ́ Ọlọ́run ti ń làkàkà kí ìdàgbàsókè bá èdè abínibí bí a ti ń sọ bọ̀ wá, ìsọ̀rí kan nínú wọn tí wọ́n jẹ́ oníṣòwò àti àwọn kan tí n darí ìjọba amúnisìn nígbà náà kò fẹ́ bẹ́ẹ̀. Èyí mú kí ìjọba ilẹ̀ Gẹ̀ẹ́sì tó ń ṣàkóso ìjọba àyíká ẹkùn Ìwọ̀-oòrùn ilẹ̀ Afirika nígbà náà máà gbé àwọn òfin jáde láti ṣe àkóso ètò ẹ̀kọ́. Òfin yìí ni a mọ̀ sí "**Education Ordinances**". Ohun tí òfin yìí dúro lé lórí ni àkóónú wọn wí pé:

(i) Kí a máṣe fi èdè abínibí àwa ènìyàn dúdú sọ̀rọ̀ láwùjọ tí àwọn ọ̀gá wa amúnisìn wọ̀nyí bá wà,

(ii) A kò si gbọ́dọ̀ lo èdè abínibí ní ilé ìwé.

Ilé ìwé tiwọn nìkan sì ni ilé ìwé tó wà nígbà náà. Ọ̀gbẹ́ni Sunter tó jẹ́ Akọ̀we Ètò Ẹ̀kọ́ tilẹ̀ sọ lọ́dún 1882 pé èdè Gẹ̀ẹ́sì nìkan ló nílàárí tó ohun tí a lè kó owó lé lórí, tí ó sì yẹ ní sísọ. Ìyẹn ló mú kí ó ṣètò owó àjẹmọ́nú àtìgbàdégbà fún àwọn ilé ìwé tó pegedé nínú èdè Gẹ̀ẹ́sì nígbà náà

UNIVERSITY OF IBADAN LIBRARY

Láàrin ọdún 1888 sí 1908 ni onírúurú òfin láti pagidínà ìlọsíwájú èdè abínibí tí èdè Yorùbá jẹ́ ọ̀kan níbẹ̀ jáde. Ṣùgbọ́n ètè wọn yìí kò paná ìtẹ̀síwájú èdè Yorùbá, ó ń jò geere ni. Nígbà tí ó di ọdún 1911, 1916 àti 1920 pàápàá, òfin lórí ètò ẹ̀kọ́ mìíràn tún wáyé ṣùgbọ́n ara ni olúwéré èdè Yorùbá ń fi ẹbọ àwọn ofin tí wọ́n gbékalẹ̀ wọ̀nyí san.

Lọ́dún 1921 àti 1922, ìjọba ilẹ̀ Gẹ̀ẹ́sì nílùú ọba lọ́hùn – ún gbé ìgbìmọ̀ olùwádìí tí a mọ̀ sí **Phelps Stoke** dìde láti wá ṣe àyẹ̀wò finnífinní sí ètò ẹ̀kọ́ ní àwọn àgbègbè ibi tí àkóso ìjọba Gẹ̀ẹ́sì dé nílẹ̀ àwa ènìyàn dúdú gbogbo (Phelps Stoke Commission on Education in British Tropical Africa) Nínú àbọ̀ tí ìgbìmọ̀ náà jẹ́ ní àbájáde iṣẹ́ ìwádìí rẹ̀ gẹ́gẹ́ bí Ọ̀jọ̀gbọ́n Fafunwa (1974) tí jẹ́rìí sí i, ó wí pé ọ̀nà tó yá jùlọ láti kọ́ àwọn ènìyàn dúdú lẹ́kọ̀ọ́ ni dídá wọn lẹ́kọ̀ọ́ ní èdè abínibí wọn. Bí ó tilẹ̀ jẹ́ pé àbá tí ó wáyé látàrí àbọ̀ tí wọ́n jẹ́ yìí lè jẹ́ àǹfààní fún àwọn ẹ̀yà àti èdè mìíràn níbi gbogbo, ìrànwọ́ ńlá ni ó jẹ́ fún ìdàgbàsókè èdè Yorùbá. Lọ́dún 1951 àti 1953, àjọ UNESCO (tó jẹ́ àjọ tó ń rí sí àlááfíà àti ìdàgbàsókè lorílẹ̀–èdè gbogbo ní àgbá-ńlá ayé) pàápàá

tún ṣe ìpinnu tirẹ̀ tó jẹ́ pé ohun tó jọ àbá ìgbìmọ̀ Phelps Stoke (tí a ti mẹ́nubà ṣáájú) nípa lílo èdè abínibí ni àbá tiwọn náà tún dúró lé. Gẹ́gẹ́ bí ọ̀kan nínú àwọn èdè abínibí lágbègbè ilẹ̀ ibi tí iṣẹ́ ìwádìí àwọn àjọ náà dé, èdè Yorùbá tún jẹ nínú èrè náà.

Bóyá kí gbogbo èrè tí ó fa ìdàgbàsókè tí a sọ pé àwọn iṣẹ̀lẹ̀ gbogbo wọ̀nyí mú ba èdè Yorùbá má baà jọ àwáwí ni ó mú kí Ọ̀jọ̀gbọ́n Bamgbose (1976) jẹ́rìí sí i pé oore ńlá ni gbogbo ìgbésẹ̀ àti àwọn onírúurú òfin tí àwọn amúnisìn ìgbà náà gbé kalẹ̀ jẹ́ fún èdè abínibí gbogbo. Nínú ìkòkò dúdú àwọn ofin náà ni ẹ̀kọ funfun èdè abínibí wa ti jáde lọ̀tàrí pé ìgbésẹ̀ wọn gbogbo ló lànà ìpèsè ohun–èlò ìkọ́ni - lédè abínibí tí ó tún ta ni jí láti máa kọ́ ni lédè àwa èniyàn dúdú nítorí pé ó hàn sí àwọn amúnisìn gbangba pé òye yóò tètè yé wa lédè tiwa. Gbogbo iṣẹ̀lẹ̀ yìí wáyé ṣáájú òmìnira ilẹ̀ wa Nàìjíríà.

Lẹ́yìn tí orílẹ̀–èdè wa gba òmìnira lọ́wọ́ ìjọba Gẹ̀ẹ́sì lọ́dún 1960, àwọn ọ̀mọ̀ràn ààrin wa kò sinmi rárá lórí ìdàgbàsókè èdè Yorùbá. Lára ìdàgbàsókè náà ni ìdásìlẹ̀ Ẹgbẹ́ Ìjinlẹ̀ Yorùbá tó wáyé lọ́dún 1947 ṣáàju òmìnira ilẹ̀ wa. Ẹgbẹ́ yìí ti ṣiṣẹ́ púpọ̀



UNIVERSITY OF IBADAN LIBRARY

fun ìdàgbàsókè èdè yìí. Nínú àwọn ọmọ ẹgbẹ́ náà ni ọ̀pọ̀lọpọ̀ àwọn aṣiwájú ẹ̀kọ́ èdè Yorùgbá àti àwọn ọ̀jọ̀gbọ́n wa tí ojú mọ̀ bíi Adeboye Babalọla, Ayọ̀. Bamgboṣe, olóògbé Ọlábimtán, 'Wándé Abímbọ́lá àti bẹ́ẹ̀ bẹ́ẹ̀ lọ. Bákan náà ni ó ṣe pé ọ̀pọ̀ nínú àwọn ọmọ ẹgbẹ́ tí a ṣẹ̀ṣẹ̀ mẹ́nubà ni wọ́n jẹ́ olùkọ́ nílé ẹkọ Yunifásiti wa gbogbo tí wọn dá Ẹgbẹ́ Onímọ̀ - Èdè Yorùbá (YSAN) sílẹ̀ lọ́dún 1970. Ìdásílẹ̀ Ẹgbẹ́ Akọ́mọlédè Yorùbá tí i ṣe àjọ àwọn tíṣà nílé ìwé sẹ́kọ́ńdírì ti wáyé lọ́dún 1969. Àpapọ̀ gbogbo ẹgbẹ́ wọ̀nyí ló ń ri sí ìdàgbàsókè àti ìlọsíwájú èdè Yorùbá bí o tilẹ̀ jẹ́ pé Ẹgbẹ́ Akọ́mọlédè ni iṣẹ́ ìwádìí yìí jẹ mọ́ jùlọ. Ìdí rẹ̀ ni pe ẹgbẹ́ náà ló súnmọ́ àjọ olùṣèdánwò WAEC àti NECO pẹ́kípẹ́ki látàrí àbá àti ìrànwọ́ tí wọn n ṣe fun àjọ méjì náà lórí àwọn ìdánwò tí wọ́n ń ṣe kòkárí rẹ̀. Àwọn ẹgbẹ́ yòókù náà kò mẹ́ẹ̀rí nínú iṣẹ́ wọn. Àpẹẹrẹ iṣẹ́ tí YSAN ti ṣe ni àtẹ̀jáde ìwé àkọtọ́ (Yorùbá Orthography àti Metalanguage) tí à ń lò báyìí tó ṣe pé ẹ̀gbẹ́ YSAN pẹ̀lú ìrànlọ́wọ́ ilé iṣẹ́ NERDC ló ṣe é. Ẹ̀kọ́ Yorùbá ń rewájú, kí a wá ṣọ́ra kí àìṣedéédéé tó wọnú ìdánwò Lítíréṣọ̀ rẹ̀ máa baà fà á sẹ́yìn.

## 2.3 PÀTÀKÌ ẸKỌ́ YORÙBÁ NÍLẸ̀ NÀÌJÍRÍÀ LÓDE ÒNÍ

Ìlù àti orin ètò ẹ̀kọ́ nílẹ̀ wa Nàìjíríà ti yípadà kúrò ní ti ọlọ́dún márùn–ún tí à ń lò nílé ẹ̀kọ́ Sẹ́kọ́ǹdírì tẹ́lẹ̀ (6-5-4), ó ti di onípele mẹ́rin (6-3-3-4). Ìyẹn ni ọdún mẹ́fà nílé ẹ̀kọ́ alákọ̀ọ́-bẹ̀rẹ̀, ọdún mẹ́fà ní sẹ́kọ́ńdírì tí a pín sí méjì: ọdún mẹ́ta fún àwọn akẹ́kọ̀ọ́ sẹ́kọ́ńdírì ọlọ́dún mẹ́ta àkọ́kọ́ (JSS) àti ọdún mẹ́ta fún àwọn akẹ́kọ̀ọ́ sẹ́kọ́ńdírì ọlọ́dún mẹ́ta keji (SSS). Ìrètí ni pé ọdún mẹ́rin yòókù ni wọ́n yóò lò ní Yunifásitì tàbí ilé ẹ̀kọ́ yòówù. Ìwé òfin ìjọba ilẹ̀ wa Nàìjíríà lórí ìlànà ètò ẹ̀kọ́ tuntun yìí (National Policy on Education 3rd edition pp. 9,11,18) tí a ṣe àgbékalẹ̀ rẹ̀ lọ́dún 1977 gbe àwọn èdè abínibí ilẹ̀ wa lárugẹ púpọ̀. Ní pàtàkì, èdè mẹ́ta tí àwọn olùsọ rẹ̀ pọ̀jù: Hausa, Igbo àti Yorùbá.

Àpọ́nlé tí ìjọba ilẹ̀ yìí ṣe fún ẹ̀kọ́ èdè abínibí wọ̀nyí rí bẹ́ẹ̀ nítorí ipa ribiribi tí wọ́n lérò pé èdè lè kó láti mú kí ìrẹ́pọ̀ wà láàrin àwọn onírúurú ẹ̀yà àti èdè tí ń gbé lórílẹ̀ – èdè yìí kí a lè máa gbọ́ ara wa yé. Ìdí níyí tí wọ́n fi pète pé kí àwọn ọmọ orílẹ̀-èdè yìí kọ́ èdè mìíràn bí àkọ́kúntẹni. Ọmọdé lónìí ni

àgbà lọ́la ni ìjọba ṣe káràmáásìkí ẹ̀kọ́ èdè abínibí pé kí ọmọ ilé ìwé kọ̀ọ̀kan ní àwọn ipele ètò ẹ̀kọ́ tí a ti dárúkọ kọ́ ọ̀kan yòówù níbẹ̀ mọ́ èdè abínibí tiwọn gẹ́gẹ́ bí èdè àkọ́kúntẹni (L2). Ìyẹn ni pé bí òbí ọmọ bá jẹ́ Yorùbá, kí ọmọ kọ́ Hausa tàbí Igbo gẹ́gẹ́ bí èdè àkọ́kúntẹni (L2). Bí òbí ọmọ bá jẹ́ Igbo ọmọ yóò kọ́ Yorùbá tàbí Hausa. Bí òbí ọmọ bá sì jẹ́ Hausa, ọmọ yóò kọ́ Yorùbá tàbí Igbo gẹ́gẹ́ bí èdè àkọ́kúntẹni. Ṣùgbọ́n daandan tí aṣọ ìbora jẹ́ ni pé ọmọ ilé ẹ̀kọ́ sẹ́kọ́ńdírì ọlọ́dún mẹ́ta keji (SSS) kọ̀ọ̀kan gbọ́dọ̀ yege nínú ìdánwò àṣekágbá rẹ̀ ní ọ̀kan yòówù nínú àwọn èdè mẹ́ta wọ̀nyí.

Ìrètí ẹ̀kọ́ Yorùbá láti lè yege nínú gbogbo ọ̀nà tí a làkalẹ̀ lókè yìí bí ó ti wọnú sílábọ̀ọ̀sì fún ipele méjì sẹ́kọ́ńdírì yìí ni:

(a) Kí wọ́n lè máa fi èdè Nàìjíríà sọ̀rọ̀ kí wọ́n sì lè máa lo òwe, àkànlò-èdè àti ọ̀rọ̀ tó múnádóko.

(b) Kí wọ́n lè máa bá alábàágbé wọn sọ̀rọ̀ pẹ̀lú ìrọ̀rùn, kí wọn sì ní òye láti lè bá àwọn ènìyàn sọ̀rọ̀. Kí wọn lè mọ ìlò ọ̀rọ̀ sísọ fún àlọ́ àpamọ̀, àlọ́ àpagbè, àwàdà ṣíṣe, ìbọ̀wọ̀ fún àgbà tàbí aṣáájú, yálà níbi eré tàbí lẹ́nu iṣẹ́.

UNIVERSITY OF IBADAN LIBRARY

(d) Kí wọ́n lè ka Lítíréṣọ̀ tí a kọ ní èdè Nàìjíríà láìsí ìṣòro

(e) Láti lè máa fi èdè Nàìjíríà kọ̀wé kí wọ́n sì lè máa lo àwọn gírámà to bójúmu tó sì péye.

(ẹ) Kí wọn lè máa fi èdè Nàìjíríà sọ àwọn ìtàn kéékèèkéé, kí wọ́n máa fi ṣe eré ìbílẹ̀ kéékèèkéé, kí wọn máa fi ṣe ìròyìn (àti bẹ́ẹ̀ bẹ́ẹ̀ lọ) ní èdè tó ní ìtúmọ̀ tí ó sì lẹ́sẹ̀ nílẹ̀.

(f) Kí wọ́n lè máa wà ní ìgbáradì fún kíkọ́ àwọn èdè Nàìjíríà yòókù gẹ́gẹ́ bí èdè abínibí kejì ní ọjọ́ iwájú láti lè mọríri kíkọ́ irú èdè bẹ́ẹ̀ kí wọ́n baà lè ní ẹ̀mí ìfẹ́, ìṣọ̀kan àti ìrẹ́pọ̀ fún orílé – èdè Nàìjíríà (Approved National Curriculum on Yorùbá Language for Junior Secondary Schools)

Nígbà tí àwọn èwe bá tí mọ ìwọ̀nyí bí wọ́n ti ń dàgbà, òye gbogbo ohun tí a tò sókè wọ̀nyí yóò yé wọn, wọn ó sì lè lépa ìtẹ̀síwájú orílẹ̀–èdè. Níwọ̀n ìgbà tí èdè Yorùbá tí a tí ń sọ̀rọ̀ Lítíréṣọ rẹ̀ nínú iṣẹ́ àpilẹ̀kọ yìí jẹ́ ọ̀kan nínú àwọn èdè mẹ́ta tí ìjọba orílẹ̀ – èdè yìí pọ́nlé, ó ha yẹ kí a fi ọwọ́ yẹpẹrẹ mú un bí? Ìyẹn ni a ṣe jígiri sí iṣẹ́ ìwádìí yìí kí èdè wa náà má baà

mẹ́ẹ̀rí nítorí pé onígbá ni i pe igbá rẹ̀ ní ààkààgbá ki ayé tó máa bá a fi í kólẹ̀.

## 2.4 ÀYẸ̀WÒ ẸKỌ́ LÍTÍRÉṢỌ̀ YORÙBÁ

Ní lọ́wọ́lọ́wọ́ yìí, ẹ̀kọ́ Lítíréṣọ̀ Yorùbá kò rewájú rárá, ojú kan náà ló wà rigidi láti ìgbà tí àyípadà ti dé bá ètò ìdánwò rẹ̀ láti ọdún 1989 bí a ti wí lókè. Yàtọ̀ sí àtẹ ọlọ́dún mẹ́ta tí a fi hàn, tí Ẹgbẹ́ Akọ́mọlédè fi wí awíjàre lọdọ àjọ WAEC tí a sì sọ̀rọ̀ lé lórí lókè, ìwádìí wà fi hàn pé lóòótọ́ ni iná ẹ̀kọ́ Lítíréṣọ̀ ń jó àjórẹ̀yìn gidi gan – an.

Kò sí ìlọsíwájú fún ẹ̀kọ́ Lítíréṣọ̀ Yorùbá. Lẹ́nu oníkàn la ti í gbọ́ pẹ̀ú. Gẹ́gẹ́ bí ọ̀rọ̀ tí Ọ̀jọ̀gbọ́n Gbóyèga Àlàbá tí ó jẹ́ alága àná fún Ẹgbẹ́ Akọ́mọlédè Yorùbá ṣe sọ nínú ìfọ̀rọ̀wérọ̀ tí a ṣe pẹ̀lú ọ̀jọ̀gbọ́n náà láìpẹ́ yìí, ó ròyìn bí àtúntò tí àbá Ẹgbẹ́ Akọ́mọlédè gbé wá bá àjọ WAEC lórí ìdánwò Yorùbá tí ìdánwò náà fi di méjì:

(1) Idanwo Èdè Yorùbá

(2) Idanwo Lítíréṣọ̀ Yorùbá



UNIVERSITY OF IBADAN LIBRARY

ṣe jẹ́ àṣìṣe ńlá tí ó fẹ́rẹ̀ ṣẹ́ eegun Lítíréṣọ̀ Yorùbá. Yàtọ̀ sí bí àwọn akẹ́kọ̀ọ́ ṣe fẹ́rẹ̀ máà mọ nǹkan kan mọ́ nípa àṣà wa níwọ̀n igbà tó ṣe pé nínú Lítíréṣọ̀ ni a ti ń kà nípa àṣà, èyí mú kí ìdíbàjẹ́ púpọ̀ wọnú ìhùwàsí wọn níbi gbogbo. Lẹ́nu ẹ̀kọ́ṣẹ́ fún àwọn tí wọn kò tẹ̀síwájú nínú ẹ̀kọ́ lẹ́yìn ọdún mẹ́ta àkọ́kọ́ ni kí a sọ ni tàbí àwọn tí wọ́n wà ní Yunifásítì àti ilé ẹ̀kọ́ gbogboǹṣe? Ààfo Lítíréṣọ̀ Yorùbá yọ sílẹ̀ gbọ̀ọ̀rọ̀gbọọrọ ni. Ọ̀jọ̀gbọ́n náà tẹ̀síwájú pé àsìkò yìí kò rọgbọ fún àwọn òǹkọ̀wé Lítíréṣọ̀ Yorùbá tí òun náà jẹ́ ọ̀kan nínú wọn nítorí pé ọjà wọn kò tà.

Alàgbà Fádáhùnsí ni ọ̀gá àgbà fún ètò ìdánwò ẹ̀kọ́ Yorùbá nílé iṣẹ́ àjọ WAEC tó wà ní Ọgbà nílùú Èkó. Ó sọ pé nǹkan ò gbọ́dọ̀ máa lọ bí ó ti ń lọ yìí pẹ̀lú ìdánwò Yorùbá, pàápàá Lítíréṣọ̀ rẹ̀. Tí ó bá ń lọ bẹ́ẹ̀, kò ní dára rárá. Àyàfi kí àtúntò tí yóò mú àyípadà rere wá tètè dé kí Lítíréṣọ̀ Yorùbá má baà di ohun àmúpìtàn.

Ọ̀rọ̀ tí a gbọ́ nílé iṣẹ́ àjọ NECO tó wà ní Ìlúpẹ́jú nílùú Èkó kò yàtọ̀ rárá. Àwa tilẹ̀ ń lérò pé nítorí pé àjọ NECO ṣẹ̀ṣẹ̀

UNIVERSITY OF IBADAN LIBRARY

bẹ̀rẹ̀ iṣẹ́, kò tíì yẹ kí wọ́n ní ẹjọ́ tí wọn yóò rò rárá. Ṣùgbọ́n ìyàlẹ́nu wa ní pé kò rí bẹ́ẹ̀. Alàgbà Bíọ́dún Arógundádé, ọ̀gá tó wà nídìí ètò ìdánwò ẹ̀kọ́ Yorùbá sọ pé lóòótọ́ ló jẹ́ pé ìlànà àjọ WAEC ni àjọ òun gbé ìdánwò rẹ̀ lé nígbà tí àwọn bẹ̀rẹ̀, àwọn kò mọ̀ pé bẹ́ẹ̀ ni yóò rí. Ṣùgbọ́n bí ó tilẹ̀ jẹ́ pé ohun tó ń ṣẹlẹ̀ yìí kò dára tó, ìrètí tí wọ́n ní báyìí ni pé àwọn ọ̀mọ̀ràn ti ń foríkorí báyìí, wọn si tí rí òye pé àbájáde rẹ̀ yóò dára.

Àkíyèsí wa gẹ́gẹ́ bí olùkọ́ pàápàá ni pé àìrewájú ẹ̀kọ́ Lítíréṣọ̀ Yorùbá láti ọdún díẹ̀ sẹ́yìn ti pa jíjáfáfá nínú sísọ èdè náà lára. Yàtọ̀ sí pé àwọn ọmọ ò jáfáfá tó ní àwọn ilé ẹ̀kọ́ sẹ́kọ́ńdírì, èyí tí wọ́n ń gbé dé ilé ẹ̀kọ́ ńlá yunifásítì bí a ti wí lókè, Àlàgbà Àdìó Àlàó àti ìyá-èwe Yẹ́misí Elújọba, tí wọ́n jẹ́ olóyè nínú Ẹgbẹ́ Akọ́mọ̀lédè Yorùbá lẹ́kùn Èkó jẹ́rìí sí i tẹ̀dùntẹ̀dùn pé iná Lítíréṣọ̀ Yorùbá ń jó àjórẹ̀yìn. Wọ́n ní àwọn akẹ́kọ̀ọ́ kò tilẹ̀ kọbiara síi Lítíreṣọ̀ Yorùbá mọ́ nítorí pé ó ti di **wọ̀fún** nínú sílábọ́ọ̀sì àjọ WAEC àti NECO. Ìdánwo Èdè to jẹ́ kàn-ńpá ni gbogbo wọn ranrí mọ́, tí wọ́n mú 'lókùn-únkún dùn.

Nínú ọ̀rọ̀ tirẹ̀ Déọlá aya Fálẹ́yẹ tó jẹ́ Mọ́níjà nílé iṣẹ́ atẹ̀wẹ́tà University Press Limited títí di nǹkan bí oṣu mẹ́lòó sẹ́yìn sọ pé ìgbàlẹ̀ tí ọmọdé ò wọ̀ ti ń roko ìparun ni ọ̀rọ̀ Lítíréṣọ Yorùbá tí a kò bá tètè járamọ́ ọn. Ǹjẹ́ kí l ó dé? Ó ní ìwé ò tà gidi bii ti tẹ́lẹ̀ mọ́ láti ìgbà tí àtúntò tí a wí lókè ti dé bá ìdánwò ẹ̀kọ́ Yorùbá. Ilé iṣẹ́ atẹ̀wétà ń gba ìwé apilẹ̀kọ lọ́wọ́ àwọn òǹkọ̀wé lóòótọ́, wọ́n ń tẹ̀wé jáde, ṣùgbọ́n àlọ là ń rí, a ò rí àbọ̀, àní àbọ̀ owó. Kì í ṣe pé àìjèrè tó bá àwọn atẹ̀wétà wọ̀nyí ń pa àwọn òṣìṣẹ́ wọn lára nìkan, ó pa ìdàgbàsókè ilé iṣẹ́ wọn pàápàá lára. Èrò Ọ̀gbẹ́ni Níyì Àkàngbé tí ó jẹ̀ olótùú ìwé Yorùbá fun ilé iṣẹ́ atẹ̀wétà Macmillan Ìbàdàn kò yàtọ̀ si tí Aya Falẹ́yẹ tó wà lókè. Bákan náà ni ọ̀rọ̀ rí pẹ̀lú ọ̀gbẹ́ni Ayọ̀ Akanbi to jẹ́ olotùú ìwé Yorùbá nílé iṣẹ́ Heinemann Publishers ní Jericho Ibadàn. Gbogbo èrò òkè yìí ń fi yé wa pé ó yẹ kí a wá wọ̀rọ̀kọ̀ fi ṣàdá lórí ibi tí ẹ̀kọ́ Lítíréṣọ̀ Yorùbá ń lọ.

Ní àkókò tí wọ́n pín ìdánwò ẹkọ́ Yorùbá sí méjì, ẹ̀rí láti inú ìwádìí tí a ṣe fi hàn gbángba pé ipò ẹ̀yìn ni Lítíréṣọ̀ Yorùbá wà tí ìfigagbága bá waye láàrin Lítíréṣọ Yorùbá àti àwọn ẹ̀ka



UNIVERSITY OF IBADAN LIBRARY

ìmọ̀ yòókù. Níbi àkọ́kọ́, a ti rí èrò àwọn akẹ́kọ̀ọ́ pé kò lè mú nǹkan rere wá bá ètò ẹ̀kọ́ Yorùbá bí wọ́n ti ń ṣe yìí. Èrò ọkàn wọn lórí pé wàhálà wọn dínkù látàrí pípín idanwò ẹ̀kọ́ Yorùbá sí méjìm lo mu wọn yan Lítíréṣọ̀ tí i ṣe abala kan nínú ẹ̀kọ́ náà ní ìpọ̀sì. Ìdánwò ÈDÈ, tí ètò ẹ̀kọ́ pọndandan rẹ̀ fun wọn ni gbogbo wọn tẹpẹlẹ mọ́. Èrò aláìmọ̀kan ti wọn ní kò jẹ́ ki wọ́n mọ̀ pé ẹyẹ ìdánwò ÈDÈ kò lè fi apá kan fò ni ọ̀rọ̀ náà jẹ́ fun ẹni tó bá fẹ́ ní ìmọ́ kíkún nínú ẹ̀kọ́ Yorùbá. **Ìhà** tí àwọn akẹ́kọ̀ọ́ kọ sí Lítíréṣọ̀ Yorùbá, nítorí **èrò** àti **ìṣe** wọn, ló wá fa **àìkójú ọ̀ṣùnwọ̀n** wọn mọ́ nínú ẹ̀kọ́ Yorùbá.

Gẹ́gẹ́ bí a ṣe rí i lókè nínú ọ̀rọ̀ alàgbà Fadahunsí, ọ̀gá tó wà nídìí ètò ìdánwò ẹkọ èdè Yorùbá nílé iṣẹ́ àjọ WAEC, ipò ẹ̀yin pátápátá ni Lítíréṣọ̀ Yorùbá wà báyìí ṣùgbọ́n Lítíréṣọ̀ Yorùbá nǹkan kọ́ rárá. Nínú ẹ̀kọ Lítíréṣọ̀ àwọn èdè méjì yòókù: Hausa àti Igbo, bákan náa ni, nítorí pe àrùn kan náà ló ń ṣe wọn.

Gẹ́gẹ́ bí a ti mẹ́nubà á lẹ́ẹ̀kan, àwọn òṣìṣẹ́ ilé iṣẹ́ atẹ̀wétà mẹ́tẹ̀ẹ̀ta tí a fi ọ̀rọ̀ wá lẹ́nu wò ni wọ́n wòye pe iná ẹ̀kọ́

Lítíréṣọ̀ Yorùbá ti jó àjórẹ̀yìn gidi. Ọ̀kan lára wọn Ọ̀gbẹ́ni Níyì Àkàngbé tí ó jẹ̀ olótùú ìwé Yorùbá fun ilé iṣẹ́ atẹ̀wétà Macmillan Ìbàdàn ló fún wa ni àtẹ isàlẹ̀ yìí, tí i ṣe àwòrán bí ètò ọrọ̀ ajé ilé iṣẹ́ rẹ̀ lori títà ìwé Lítíréṣọ̀ ṣe ń lọ' sókèsódò àti ìgbà tí ó tilẹ̀ kúkú redò pátápátá láti fi gbe ọ̀rọ̀ rẹ̀ lẹ́sẹ̀.

**Àtẹ 2**

| ORÚKỌ IWÉ | IYE TÍ WỌ́N RÍ TÀ | LÁTI ÌGBÀ WO SÍ ÌGBÀ WO? |
|---|---|---|
| Àárẹ Àgò Aríkúyẹrí | 193 | Láti oṣù kẹsàn – án ọdún 2003 sí oṣù kẹfà ọdún 2004 |
| Eégún Aláré | 172 | |
| Kékeré Ẹkùn | 18 | |
| Àbíkú Solóògùn Dèké | 10 | |
| Àyànmọ́ | 3 | |
| Àwọn ìwé Macmillan tó kù | — | |

Èròǹgbà ìjọba ilẹ̀ wa Nàìjíríà. tó ṣe àgbékalẹ̀ ètò ẹ̀kọ́ tuntun 6-3-3-4 (National Policy on Education) ni láti rí i pé ẹ̀kọ́ èdè abínibí, tí Lítíréṣọ̀ jẹ́ ẹ̀yà rẹ̀ wà ní ipò iwájú. Kí èròǹgbá wọn yìí sì tó lè di mímúṣẹ, ipò pàtàkì ló yẹ kí a fi Lítíréṣọ̀ èdè bẹ̀ẹ̀ sí. Ipò iwájú ló yẹ kí Lítíréṣọ̀ èdè yòówù nínú àwọn èdè mẹ́ta

UNIVERSITY OF IBADAN LIBRARY

tí a yàn láyànfẹ́ nílẹ̀ wa wà, pàápàá Lítíréṣọ̀ Yorùbá tí iṣẹ́ ìwádìí yìí dá lé. Tí wọn yóò bá máa fi èdè Yorùbá sọ̀rọ̀ gẹ́gẹ́ bíi àkọ́kọ́ nínú àwọn àlàkalẹ̀ èròǹgbà ìjọba náà, Lítíréṣọ̀ Yorùbá kò gbọ́dọ̀ mẹ́ẹ̀ri. Ọmọ tí kò ní ìmọ̀ kíkún nípa bí a ṣe ń sọ àti bí a ti ń kà lédè Yorùbá, nípa kíka àwọn ìwé Lítíréṣọ̀ Yorùbá, kò lè lo ìjìnlẹ̀ ọ̀rọ̀ bí ohun tí ìjọba ń retí. Lọ́nà kìn – ínní, báwo ni wọ́n ṣe fẹ́ fi èdè tí Lítíréṣọ̀ rẹ̀ ń kú lọ bí a ti rí i yìí sọ̀rọ̀ pẹ̀lú ìrọ̀rùn títí dé ojú àmì mímọ̀ àlọ́ àpamọ̀, àlọ́ àpagbè, àwàdà ṣíṣe àti ìbọ̀wọ̀fágbà láìka ìwé Lítíréṣọ̀, tó ṣe pé nínú wọn ni àpẹẹrẹ àṣà àti ìṣe gbogbo pin sí? Lọ́nà kejì, kò sì ọ̀nà tí akẹ́kọ̀ọ́ fi lè ní ìmọ̀ kíkún lórí onírúurú ẹ̀ya Lítíréṣọ̀ bí àlọ́ àpamọ̀ (àti bẹ́ẹ̀bẹ́ẹ̀ lọ) láìkà Lítíréṣọ̀ nítorí pé inú Lítíréṣọ̀ ni àṣà àti ìṣe gbogbo pin sí. Lítíréṣọ̀ ni a rí gẹ́gẹ́ bí ẹ̀mí orílẹ̀ èdè kan.

Bí èròǹgbà ìjọba lórí ìgbèlárugẹ èdè abínibí tí Yorùbá jẹ́ ọ̀kan nibẹ̀ bá fẹ di mímúṣe, ó ì di dandan kí a wá wọ̀rọ̀kọ́ fi ṣàdá lórí jíjó àjórẹ̀yìn tí ẹ̀kọ́ Lítíréṣọ̀ Yorùbá ń jó.

UNIVERSITY OF IBADAN LIBRARY

## ORÍ KẸTA : ỌGBỌ́N ÌWÁDÌÍ

### 3.1 ÈTE ÌWÁDÌÍ

Gẹ́gẹ́ bí a ti ń bá a bọ̀ tí a sì mọ̀, iṣẹ́ ìwádìí lórí àtúbọ̀tán èrò àti iṣe àwọn akẹ́kọ̀ọ́ sẹ́kọ́ndírì ọlọ́dún mẹ́ta kejì lórí ìdánwò lítíréṣọ̀ Yorùbá ni iṣẹ́ yìí. Láìbá ìṣín mawo, láìbá ìkòrò mulẹ̀, ọ̀nà mìíràn kò sí tí a fi lè yọ abẹ́rẹ́ wa tó bọ́ sínú odò. Bíbá ẹja ìṣín mawo àti bíbá ẹja ìkòrò mulẹ̀ láti lè yọ abẹ́rẹ́ wa tó bọ́ sínú odò ni mímú ọ̀nà pọ̀n láti lè fi ìrọ̀rùn yanjú ìṣòro iṣẹ́ ìwádìí yìí. Nítorí náà, kí ìrọ̀rùn lè bá bí a ṣe fẹ́ yanjú ìṣòro iṣẹ́ ìwádìí yìí ni a ṣe pín orí kẹta yìí sí ìsọ̀rí mẹ́jọ wọ̀nyí:

3.1 Ète Ìwádìí

3.2 Ibùdó Ìwádìí

3.3 Ẹ̀dá Ìwádìí

3.4 Àwọn Agbátẹrù Ìwádìí

3.5 Ohun-èlò Ìwádìí

3.6 Ìgbíyẹ̀lé Èlò Ìwádìí

3.7 Ìgbésẹ̀ Ìwádìí Ní Ṣíṣẹ̀-n–Tẹ̀lé

3.8 Ìtúpalẹ̀ Àwárí



UNIVERSITY OF IBADAN LIBRARY

## 3.2 IBÙDÓ ÌWÁDÌÍ

Lọ́dún 2003 ni ìdásílẹ̀ Ìjọba Ìbílẹ̀ Bariga wáyé látàrí **ìbò a–fẹ́–bẹ́ẹ̀** tí àwọn olùgbé àgbègbè Ìjọba Ìbílẹ̀ Ṣomolu ọjọ́un di gẹ́gẹ́ bí ìjọba Aṣíwájú Bọla Ahmed Tinubu tó jẹ́ Gómìnà Ìpínlẹ̀ Èkó ti ṣètò rẹ̀. Ìjọba ìbìlẹ̀ Bàrígà jẹ̀ ọ̀kan nínú àwọn ìjọba ìbílẹ̀ mẹ́tàdínlógójì tí ìdásílẹ̀ wọn wáyé lọ́dún náà tí ó mú kí àpapọ̀ ìjọba ìbílẹ̀ ní Ìpínlẹ̀ Èkó di mẹ́tàdínlọ́gọ́ta.

Yàtọ̀ sí àwọn ọmọ abinibi Káàárọ̀-Oòjíire, onírúurú ẹ̀yà ayé gbogbo ló ń gbé ní Ìjọba ibilẹ Bariga. Àwọn olùgbé agbegbe ibẹ̀ yóò fẹ́rẹ̀ tó ọ̀kẹ́ mọ́kàndínlọ́gbọ̀n ọmọ èniyàn (580,000) bí ètò ìkàniyàn ọdún 1991 ṣe sọ. A kò lè ṣẹ̀ṣẹ̀ máa ṣe atótónu pe èrò pọ̀ lágbègbè náà yamùrá gẹ́gẹ́ bí a ṣe mọ̀ ìlú Èkó sí. Ìlú Pedro tí i ṣe Ìbùjòkòó Ìjọba náà ni ó ti bẹrẹ, níbi tí ó ti bá ìjọba ìbílẹ̀ Ṣómólú pààlà. Ó tún lọ sí Bariga, Igbó Igunnu, Àbúlé Òkúta, Ìlàjẹ títí lọ dé Akọka tí ó ti bá ìjọba ìbílẹ̀ Lagos Mainland pààlà. Ìjọba ìbílẹ̀ Bariga tún pààlà pẹ̀lú ìjọba ìbílẹ̀ Kòṣọ̀fẹ́ lagbegbe Ṣólíyì, Ápẹ́lẹ́yìn, Kìnnì ún–Ifá àti Gbàgada tí ilẹ̀ rẹ̀ mọ. Ó pààlà pẹ̀lú alagbalúgbú omi ọ̀sà ni Àríwá.



UNIVERSITY OF IBADAN LIBRARY

BARIGA LOCAL GOVERNMENT AREA MAP

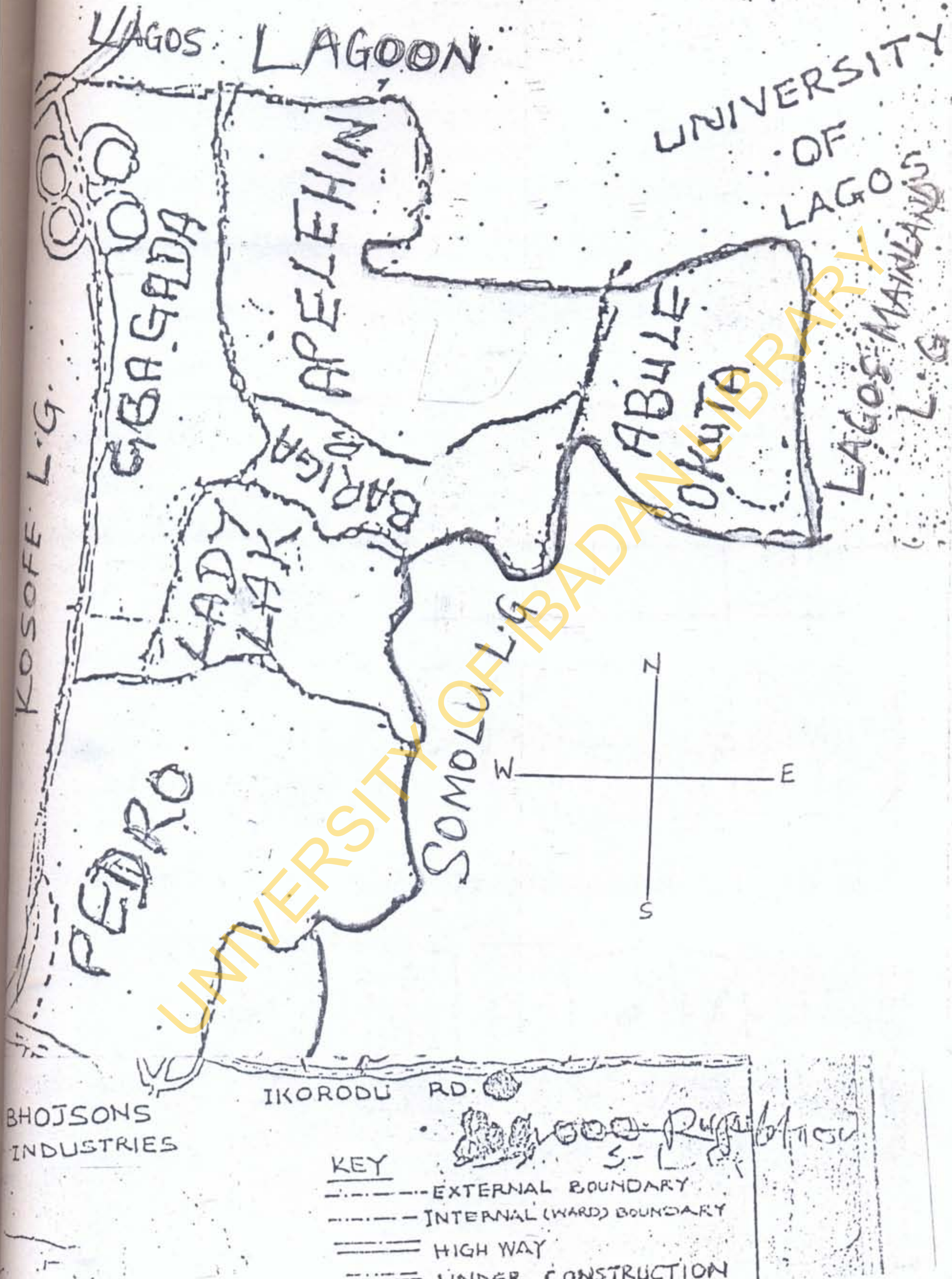


UNIVERSITY OF IBADAN LIBRARY

Ọ̀nà gbogbo ló wọ Ìjọba Ìbílẹ̀ Bariga. Bí ó jẹ́ lati ilú Ṣomolu tàbí Yaba, déédéé ni. Bí ó jẹ́ ojúnà Ìkòròdú tó la ilú Èkó já ni à ń gbà bọ̀ tàbí ojúnà-márosẹ̀ Gbàgádà, tàbí márosẹ̀ ti Òwòròǹṣòkí, déédéé ara ló ṣe.

Àpapọ̀ ilé ìwé alákọ̀ọ́bẹ̀rẹ̀ méjìlá àti ilé ìwé sẹ́kọ́ńdírì méjìlá ló wa níbẹ̀. Nínú àwọn ilé ìwé sẹ́kọ́ńdírì náà ni a lò fun iṣẹ́ ìwádìí yìí.

## 3.3 ẸDÁ ÌWÁDÌÍ

Àwọn olùkọ́ èdè Yorùbá ní àwọn ilé–ìwé sẹ́kọ́ndírì ọlọ́dún mẹ́ta kejì (SSS) ní ìjọba ìbílẹ̀ tí a mẹ́nubà lokè yìí ni ẹ̀dá ìwádìí. A yan àwọn ilé ìwé wọ̀nyí láàyò fún iṣẹ́ ìwádìí yìí nítorí àwọn ìdí pàtàkì wọ̀nyí:

a) Bí ẹni fẹ́ gbé ẹja ńlá jáde nínú agbádágbudu omi ni líló agbègbè Bàrígà nítorí pé ààrin-gùngùn ìlú Èkó níbi ti èrò pọ̀ yamùrá, tí àwọn ọmọ tí ń relé ìwé pọ̀ si, tí ọ̀pọ̀lọpọ̀ ilé ìwé sodo sí ni àgbègbè tí àwọn ilé ìwé náà wà;

UNIVERSITY OF IBADAN LIBRARY

b) Ìjọba ìbílẹ̀ Bàrígà tí a yan láàyò jẹ́ ọ̀kan pàtàkì nínú ìjọba ìbílẹ̀ mẹ́tàdínlọ́gọ́ta tó wa ní ìpínlẹ̀ Èkó báyìí. Olókìkí ni CMS Grammar School tí í ṣe ọ̀kan nínú àwọn ilé ìwé tó wà níbẹ̀, tí a lò nínú iṣẹ́ ìwádìí yìí ni ilé ìwé sẹ́kọ́ńdírì àkọ́kọ́ lórílẹ̀ – èdè yìí. Òkìkí rẹ̀ kọyọyọ. Bẹ́ẹ̀ gẹ́gẹ́ ni àwọn ilé ìwé yòókù níbẹ̀ gbogbo;

d) Àwọn olùkọ́ tó wà ní àwọn ilé ìwé wọ̀nyí kò mẹ́ẹ̀rí rárá, akọ́ṣẹ́mọṣẹ́ ni wọ́n. Àríkọ́ṣe ni wọn jẹ́ fún ọ̀pọ̀ ẹlẹ́gbẹ́ wọn níbi gbogbo. Láìdéènàpẹnu, aṣíwájú ni àwọn ilé ìwé náà.

Nítorí àwọn ọ̀pọ́ pàtàkì pàtàkì bíi mẹ́rin tí a tò sókè gẹ́gẹ́ bí èrèdí rẹ̀ tí a ṣe yan àgbègbè Bariga àti àwọn ilé ìwé náà láàyò, òkè lẹyẹ ń fọhùn ni ìrètí àwọn ènìyàn lórí àbájáde irú iṣẹ́ ìwádìí yìí tó dá lórí irú àwọn ilé ìwé olókìkí àti ìlúmọ̀ká bẹ́ẹ̀. Ìrètí ni pé ọ̀pọ̀lọpọ̀ àǹfààní ni àbájáde ìwádìí yìí yóò ṣe fún ètò ẹ̀kọ́ ilẹ̀ wa.



UNIVERSITY OF IBADAN LIBRARY

## 3.4 ÀWỌN AGBÁTẸRÙ ÌWÁDÌÍ

Igba (200) ni àpapọ̀ iye àwọn agbátẹrù ìwádìí tí a lò fún ìṣẹ́ yìí, gbogbo wọn sì ni wọ́n jẹ́ tísà olùkọ́ èwe tí ń kọ́mọ lẹ́kọ̀ọ́ ìjìnlẹ̀ Yorùbá ní àwọn ilé ìwé sẹ́kọ́ńdírì ọlọ́dún mẹ́ta kejì (SSS) ní àgbégbè tí a dárúkọ rẹ̀ lókè. Ọgọ́fà (120) nínú wọn ni obìnrin, tí àwọn ọgọ́rin (80) yòókù jẹ́ ọkùnrin. Àpapọ̀ gbogbo wọn ni wọ́n jọ ń kọ́ àwọn ọmọ ní àwọn ilé ìwé níbẹ̀. Àpapọ̀ wọn ni a pín ìwé àtòjọ-ìbéèrè (questionnaire) lé lọ́wọ́ pé kí wọ́n fi ọwọ́ sí i láti lè mọ èrò ọkàn wọn nípa ohun tí àkòrí iṣẹ́ ìwádìí yìí dá lé lórí níwọ̀n ìgbà tí ó ṣe pé àwọn gan–an ni wọ́n wà nídìí iṣẹ́ náà tí wọ́n ń kọ́ ọmọ lẹ́kọ̀ọ́ níbẹ̀ lójoojúmọ́.

## 3.5 OHUN-ÈLÒ ÌWÁDÌÍ

Ohun–èlò pàtàkì tí a lò fún iṣẹ́ ìwádìí yìí ni ìwé àtọ̀jọ̀-ìbéèrè tí a pilẹ̀ ṣe fún àwọn olùkọ́ni wọ̀nyí. A ṣe ìwé náà ní pàtàkì fún àwọn tíṣà wọ̀nyí láti lè mọ̀ èrò ọkàn wọn nípa ìrònú àti ìṣe àwọn akẹ́kọ̀ọ́ sẹ́kọ́ńdírì ọlọ́dún mẹ́ta kejì àti àtúbọ̀tán kókó pàtàkì yìí lórí ìdánwò wọn látàrí pé àwọn olùkọ́ wọ̀nyí



UNIVERSITY OF IBADAN LIBRARY

ló wà nídìí àgbá. Àwọn ni ń kọ́ àwọn akẹ́kọ̀ọ́ wọ̀nyí lójoojúmọ́. Nípasẹ̀ èyí tí wọn fi wà ní ipò láti mọ̀ bí nǹkan ti ń rí pẹ̀lú wọn.

Ọ̀nà méjì ọ̀tọ̀ọ̀tọ̀ ni a pín ìwé àtọ̀jọ̀-ìbéèrè náà sí. Àwọn ìbéèrè tó dá lórí tíṣà fúnra rẹ̀ ló wà ní ìpín kìn–ínní. Àwọn ni: ọjọ́ orí tíṣà olùkọ́ - èwe? akọ ni tíṣà àbí abo? iye ìwé tí tíṣà kà? ṣé tíṣà ọlọ́dún gbọọrọ ni tàbí ṣẹ̀ṣẹ̀ – dé? ẹ̀ka èwo ni tíṣà ń kọ́ ni nínú ẹ̀kọ́ Yorùbá? àti kíláàsì wo ni tíṣà ń kọ́ lọ́wọ́lọ́wọ́? Ìwòye olùkọ́ni nípa èrò àti iṣe àwọn akẹ́kọ̀ọ́ lórí ìdánwò líríréṣọ̀ Yorùbá tí i ṣe kókó ọ̀rọ̀ àpilẹ̀kọ yìí gan–an ni ẹ̀gbẹ́ kejì rẹ̀ dá lé. Ìdáhùn sí àwọn ìbéèrè wọ̀nyí ni ó jẹ́ bíi gbẹ́ẹ́rẹ́ ìpàkọ́ fún wa nínú iṣẹ́ ìwádìí yìí.

## 3.6 ÌGBÍYÈLÉ OHUN ÈLÒ ÌWÁDÌÍ YÌÍ

Ọ̀sá wò ó, Ìwòrí wò ó, ni ọ̀rọ̀ ohun–èlò ìwádìí yìí. Ọ̀kọ̀ọ̀kan rẹ̀ ni a dà sílẹ̀ tí a tún ṣà, tí a ṣe àyẹ̀wò wọn finnífinní níṣojú àwọn àgbà tíṣà ní Ẹka tí ń kọ́ àwọn Tíṣà níṣẹ́ ní Ilé Ẹ̀kọ́ ńlá Yunífásítì Ibadan. Gbogbo kò – tọ́ ibẹ̀ la gbọ̀n



UNIVERSITY OF IBADAN LIBRARY

dànù, tí a ṣe àtúnṣe sí gbogbo kù-dìẹ̀-ku diẹ inú wọn. Lẹ́yìn náà, a dán àwọn ìbéèrè náà wò lábẹ́ ilé nítorí pé ijó tí a óò bá jó ní gbangba, ẹ̀tọ́ ni ki a kọ́kọ́ jó o wò ní kọ̀rọ̀. Lẹ́yìn èyí ni olùwádìí kò sí iṣẹ́. Fúnra rẹ̀ ni ó pín àwọn ìwé náà bí ó tilẹ̀ jẹ́ pé àwọn ẹlẹ́gbẹ́ rẹ̀ bíi mélòó kan kún un lọ́wọ́.

## 3.7 ÌGBÉSẸ̀ ÌWÁDÌÍ NÍ ṢÍSẸ̀-N-TẸ̀LÉ

Àìmoye ìgbà ni olùwádìí yìí bẹ àwọn ilé ìwé tí a lò fún iṣẹ́ ìwádìí yìí wò, asákòkó pẹ̀lú kòkó rẹ̀ ní wọ́n jọ ń gbẹ lọ̀rọ̀ náà. Àáyè láti lo àwọn ilé ìwé náà fún iṣẹ́ ìwádìí yìí ni ó lọ gbà nígbà àkọ́kọ́ tí ó lọ sí àwọn ilé ìwé náà. Lẹ́yìn náà ni a lọ bá àwọn olùkọ́ ilé ìwé náà ṣe ìpàdé láti lè ṣàlàyé fún wọn nípa iṣẹ́ ìwádìí náà, ní pàtàkì lóri fífọwọ́sí ìwé àtòjọ-ìbéèrè tí a lò. Nígbà tí a tún padà dé àwọn ilé ìwé náà, àwọn ìwé àtòjọ-ìbéèrè tí wọ́n ti fi ọwọ́ sí ni ó lọ gbà jọ. Bẹ́ẹ̀ ni ó ń lọ tí ó ń bọ̀ bí ìlẹ̀kẹ̀ ìdí atiro títí iṣẹ́ ìwádìí yìí fi parí.



UNIVERSITY OF IBADAN LIBRARY

## 3.8 ÌTÚPALẸ̀ ÀWÁRÍ

Gẹ́gẹ́ bí a óò ti rí i níwájú nínú ìsọ̀rí tó tẹ̀lé ẹyí nínú iṣẹ́ ìwádìí yìí, fígọ̀ oníran-ǹ-ran àti ọ̀nà tí à ń gbà ṣe ìṣirò lóríṣiríṣi ni a gbà fi ṣe àlàyé tí a sì yànnàná àwọn kókó ọ̀rọ̀ inú iṣẹ́ ìwádìí yìí. Ṣùgbọ́n ọ̀rọ̀ ẹni à ń gbéyàwó bọ̀ wá bá ni, kò gbọ́dọ̀ máa garùn.

Ohun pàtàkì mìíràn nínú iṣẹ́ ìwádìí lẹ́yìn tí a bá ti mọ irú ìbéèrè ìwádìí tí a fẹ́ lò ni lílò ìgbélẹ́wọ̀n tàbí ohun-èlò ìgbélẹ́wọ̀n. Ìdí rẹ̀ ni pé ó yẹ kí a gbé ara ẹni wò kí a lè mọ̀ bóyá a tẹ̀wọ̀n tàbí a ò tẹ̀wọ̀n. Ìyẹn ni a ṣe lo ohun-èlò kan tó yanjú láti lè mọ ìhà tí àwọn abẹ́nà-ìmọ̀ wa kọ sí àwọn ìbéèrè tí a bi wọ́n. Èyí jẹ́ kí a lè ṣe àlàyé tó mọ́yánlórí látàrí kókó àkórí ìwádìí. Ohun-èlò tí a múlò ni ìdá ọgọ́rùn-ún (percentage %) A gbé èrò àwọn abẹ́nà-ìmọ̀ wa lé orí ọgọ́rùn-ún láti lè tú èrò wọn palẹ̀. Láfikún, a ya àtẹ tó gbé èrò àwọn abẹ́nà-ìmọ̀ wọ̀nyí jáde lóríṣiríṣi ọnà àti lọ́pọ̀ ìgbà kí òye ọ̀rọ̀ lè túbọ̀ yé ni.

UNIVERSITY OF IBADAN LIBRARY

# ORÍ KẸRIN : ÌTÚPALẸ̀ ÀWÁRÍ

Ní abẹ́ ìsọ̀rì àkàbà kẹrin iṣẹ́ ìwádìí yìí ni a ti jábọ̀ wẹ́lẹ́wẹ́lẹ́ lórí àwárí ohun gbogbo tí iṣẹ́ ìwádìí yìí dá lé gẹ́gẹ́ bí a ti ń bá a bọ̀ látẹ̀yìnwá. Mẹ́rin ni a lè pe iye ìbéèrè tí a ló iṣẹ́ ìwádìí yìí mọ́ lẹ́sẹ̀. Ìbéèrè kìn–ínní dá lórí àwọn tíṣà, ekeji ati ikẹta yẹ èrò àti ìṣe àwọn akẹ́kọ̀ọ́ wò (èrò àti ìṣe akẹ́kọ̀ọ́ ló pilẹ̀ ìkọ̀hasí gẹ́gẹ́ bí ó ṣe hàn nínú àkọlé iṣẹ̀ àpilẹ̀kọ yìí). Àtúbọ̀tán ìhùwàsí méjèèji (ìyẹn **èrò** àti **ìṣe** wọn) ni ìbéèrè kẹrin gbájúmọ̀.

## 4.1 ÌBÉÈRÈ KÌN-ÍNNÍ

Ní pàtàkì, lórí àwọn tíṣà olùkọ́ èwe tí ń kọ́ ni lédè Yorùbá ní àwọn ilé ìwé tí a lọ fún iṣẹ́ ìwádìí yìí ni ó dá lé. Àwọn ni aṣíwájú nínú àwọn abẹ́nà–ìmọ̀ tí wọ́n wúta ìmọ̀ hàn wá nínú iṣẹ́ ìwádìí yìí. Ìbéèrè tí ó gbọ́mọ pọ̀n ni ìbéèrè àkọ́kọ́ yìí. Àwọn kókó inú rẹ̀ ni: Akọ ni tíṣà àbí abo? Ìwé mélòó ni tíṣà kà? Ṣé tíṣà ọlọ́dún gbọọrọ ni àbí ṣẹ̀ṣẹ̀dé? àti kíláàsì tí tíṣà ńkọ? Àbájádé èsì àwọn ìbéèrè wọ̀nyí fi han ni pé nínú àpapọ̀ igba tíṣà (200) tí wọn ṣe agbàtẹrù iṣẹ́ ìwádìí yìí, ọgọ́fà (120) ni abo tí àwọn



UNIVERSITY OF IBADAN LIBRARY

ọgọ́rin (80) yòókù jẹ́ akọ. Bẹ́ẹ̀ ni ó ṣe pé àgbà-ọ̀jẹ̀ àti akọ́ṣẹ́mọṣẹ́ ni àwọn olùkọ́ náà gẹ́gẹ́ bí èsì ìbéèrè náà ti fi hàn wá. Gbogbo wọn ló kàwé yanjú láti lè kọ́ ọmọ lédè Yorùbá. Ìpínsísọ̀rí àwọn tíṣà náà látàrí ìwé tí wọ́n kà nìyí:

| ÌSỌ̀RÍ WỌN | IYE WỌN |
|---|---|
| B.Ed. (Yorùbá) | 94 |
| M. Ed. (Lang. Educ) | 34 |
| N. C. E. (Yorùbá) | 24 |

Bẹ́ẹ̀ náà ni ìsọ̀rí kan wà nínú wọn tí kò gboyè nínú iṣẹ́ ìkọ́ni ṣùgbọ́n tí àwọn náà ti gboyè ìjìnlẹ̀ nínú ẹ̀kọ́ Yorùbá.

| ÌSỌ̀RÍ WỌN | IYE WỌN |
|---|---|
| B. A. Hons (Yorùbá) | 37 |
| M. A. (Yorùbá) | 11 |

Àlàyé kíkún lórí iye ìwé tí àwọn tíṣà wọ̀nyí kà ni a fi àtẹ 3 tó wà nísàlẹ̀ yìí ṣe:



UNIVERSITY OF IBADAN LIBRARY

ÀTẸ 3

| ÌWÉ TÍ TÍṢÀ KÀ | IYE WỌN | ÌGBÉLÉWỌ̀N LÓRÍ ÌDÁ ỌGỌ́GÙN–ÚN % |
|---|---|---|
| B. Ed. (Yorùbá) | 94 | 47 |
| N. C. E. (Yorùbá) | 24 | 12 |
| M. Ed. (Lang Educ) | 22 | 11 |
| B. A. Hons (Yorùbá) | 37 | 18.5 |
| M. A. (Yorùbá) | 23 | 11.5 |
| **ÀRÒPỌ̀** | **200** | **100** |

Nínú àbájáde èsì ìwádìí wa, ó hàn gbangba pé àwọn olùkọ́ tí a lò wọ̀nyí tí ní ìrírí àti ọgbọ́n ìkọ́ni ọlọ́dún gbọọrọ lẹ́nu iṣẹ́ wọn. Ogún nínú wọn ni kò tíì lò ju ọdún márùn–ún lẹ́nu iṣẹ́. Ọgọ́ta nínú wọn ti lo ọdún bíi márùn–ún sí mẹ́wàá lẹ́nu iṣẹ́. Àwọn bí ọgọ́fà ló sì ti lò lé lọ́dún mẹ́wàá lẹ́nu iṣẹ́. Àlàyé rẹ̀ rèé lórí àtẹ 4 ìsàlẹ̀ yìí:

UNIVERSITY OF IBADAN LIBRARY

ÀTẸ 4

| IYE ỌDÚN LẸ́NU IṢẸ́ | IYE WỌN | ÌGBÉLÉWỌ̀N LÓRÍ ÌDÁ ỌGỌ́GÙN – ÚN % |
|---|---|---|
| 1 sí 5 | 20 | 10 |
| 5 sí 10 | 60 | 30 |
| 10 sókè | 120 | 60 |
| ÀRÒPỌ̀ | **200** | **100** |

Ní àfikún, àbájáde iṣẹ́ ìwádìí náà tún ṣe àfihàn irú iṣẹ́ tí àwọn tíṣà kọ́ tàbí iṣẹ́ tí a lè sọ pé wọ́n kẹ́kọ̀ọ́ gboyè lé lórí nítorí pé eléyìí ní í ṣe pẹ̀lú ìyege wọn lórí iṣẹ́ tí wọ́n ń kọ́ ọmọ. Bí ó ti lọ nìyí:

1. Iye wọn tó gboyè B.Ed lórí èdè Yorùbá: 94
2. Iye wọn tó gboyè NCE lórí ede Yorùbá: 24
3. Iye wọn tó gboyè M.Ed nínú ẹ̀kọ́ èdè: 22
4. Iye wọn tó gboyè B. A. nínú èdè Yorùbá: 37
5. Iye wọn tó gboyè M. A. nínú èdè Yorùbá: 23

UNIVERSITY OF IBADAN LIBRARY

Ẹ̀kún rẹ́rẹ́ iṣẹ́ tí àwọn tíṣà kọ́ bí a ti sọ lókè yìí ni àtẹ ìsàlẹ̀ yìí ṣàlàyé rẹ̀:

ÀTẸ 5

| IṢẸ́ TÍ TÍṢÀ GBOYÈ LÉ LÓRÍ | IYE WỌN | ÌGBÉLÉWỌ̀N LÓRÍ ÌDÁ ỌGỌ́RÙN – ÚN % |
|---|---|---|
| B. Ed. (Yorùbá) | 94 | 47 |
| N.C.E. (Yorùbá) | 24 | 12 |
| M.Ed (Lang. Educ) | 22 | 11 |
| B. A. Hons (Yorùbá) | 37 | 18.5 |
| M. A. (Yorùbá) | 23 | 11.5 |
| **ÀRÒPỌ̀** | **200** | **100** |

## 4.2 ÌBÉÈRÈ KEJÌ

**KÍ LÓ FÀ Á TÍ AKẸ́KỌ̀Ọ́ KÒ KA LÍTÍRÉṢỌ̀ YORÙBÁ SÍ BÀBÀRÀ MỌ́?**

Àbájáde ìwádìí fi yé ni pé wọ̀fún tí ìdánwò LÍTÍRÉṢỌ̀ Yorùbá jẹ́, tí ó yàtọ̀ sí ìdanwò ÈDÈ tó jẹ́ kànńpá ni kò jẹ́ kí

UNIVERSITY OF IBADAN LIBRARY

wọ́n kọbiara sí i mọ́. Àbájáde náà fi yé ni pé nínú igba tíṣà (200) tí wọn fi ọwọ́ sí ìwé àtòjọ ìbéèrè wa, ọgọ́jọ (160) ló sọ pé wọ̀fún tí LÍTÍRÉṢỌ̀ Yorùbá jẹ́ ló fà á, tí ogóji (40) sì sọ pe bẹ́ẹ̀ kọ́. Ẹ̀kúnrẹ́rẹ́ àlàyé lórí rẹ̀ rèé lórí àtẹ ìsàlẹ̀:

**WỌ̀FÚN TI LÍTÍRÉṢỌ̀ YORÙBÁ JẸ́ NI KÒ JẸ́ KI AKẸ́KỌ̀Ọ́ KÀ Á SÍ**

**ÀTẸ 6**

| IYE ÀWỌN TÍṢÀ | BẸ́Ẹ̀ NI<br>160 | ÌGBÉLÉWỌ̀N LÓRÍ ÌDÁ ỌGỌ́RÙN - ÚN<br>% |
|---|---|---|
| 200 | BẸ́Ẹ̀ KỌ́<br>40 | 80<br>20 |
| **ÀRÒPỌ̀: 200** | **200** | **100** |

UNIVERSITY OF IBADAN LIBRARY

## 4.3 ÌBÉÈRÈ KẸTA

## KÍN NI ÀBÁJÁDE ÈRÒ AKẸ́KỌ̀Ọ́ LÁTÀRÍ IBÉÈRÈ 2?

Tí a kò bá gbàgbé, ìbéèrè kejì dá lórí ohun tí a lérò pé ó fa á tí àwọn akẹ́kọ̀ọ́ kò ṣe kà lítíréṣọ̀ Yorùbá sí bàbàrà mọ́. Ìdáhùn ìbéèrè náà fi yé ni pé wọ̀fún tí àjọ olùṣèdánwò WAEC àti NECO sọ ọ́ dà ló fà á. Ibi tí ìṣẹ̀lẹ̀ yìí yọrí sí (ìyẹn ni ìṣe tí ó gbé wọ akẹ́kọ̀ọ́) ni ìbéèrè kẹta yìí ń wádìí rẹ̀. Èsì sí ìbéèrè náà ni pé ń ṣe ni ó mú kí àwọn akẹ́kọ̀ọ́ sá fún lítíréṣọ̀ Yorùbá tí wọ́n sì yàn án ní ìpọ̀sì. Nínú àpapọ̀ igba tíṣà (200), ogóje (140) ló sọ pé bẹ́ẹ̀ ni, tí ọgọ́ta (60) sọ pé bẹ́ẹ̀ kọ́. Ìṣe tí èrò yìí mú bá wọn nìyẹn. Àlàyé rẹ̀ rèé lórí àtẹ ìsàlẹ̀:

UNIVERSITY OF IBADAN LIBRARY

ÀTẸ 7

ÀBÁJÁDE ÈRÒ AKẸ́KỌ̀Ọ́

| IYE ÀWỌN TÍṢÀ | BẸ́Ẹ̀ NI | ÌGBÉLÉWỌ̀N LÓRÍ ÌDÁ ỌGỌ́RÙN–ÚN % |
|---|---|---|
| 200 | 140 | 70 |
| | BẸ́Ẹ̀ KÒ | |
| | 60 | 30 |
| ÀRÒPỌ̀: 200 | 200 | 100 |

4.4 ÌBÉÈRÈ KẸRIN

KÍ LÓ MÚ INÁ LÍTÍRÉṢỌ̀ YORÙBÁ JÓ ÀJÓRẸ̀YÌN?

Ìdáhún sì ìbéèrè yìí fi hàn pé àpapọ̀ èrò àti iṣe àwọn akẹ́kọ̀ọ́ bí ó ti hàn nínú ìdáhùn sí àwọn ìbéèrè ìṣáájú ló mú ìfàsẹ́yìn bá lítíréṣọ̀ Yorùbá. Kí a ránti pe àpapọ̀ èrò àti ìṣe yìí ni lo di ìkọ̀hàsí tí àkọlé iṣẹ́ yìí ń wádìí rẹ̀. Nínú àpapọ̀ ìgba tíṣà, (200) ààdọ́jọ (150) ló faramọ́ ọn pé bẹ́ẹ̀ ni, tí àwọn ààdọ́ta (50) tó kù nílẹ̀ sọ pé bẹ́ẹ̀ kọ́. Díẹ̀ nínú àwọn tí wọ́n sọ pé bẹ́ẹ̀ kọ́ ń



UNIVERSITY OF IBADAN LIBRARY

dá ìjọba lẹ́bi, àwọn díẹ̀ ń nàka àléébù sí àwọn òbí, tíṣà, àwùjọ àti àwọn akẹ́kọ̀ọ́ fúnra wọn gẹ́gẹ́ bí okùnfà àjórẹ̀yìn iná lítíréṣọ̀ Yorùbá. Ẹ̀kúnrẹ́rẹ́ àlàyé náà rèé lórí àtẹ:

**ÈRÒ ÀTI ÌṢE AKẸ́KỌ̀Ọ́ LÓ MÚ INÁ LÍTÍRÉṢỌ̀ YORÙBÁ JÓ ÀJÓRẸ̀YÌN**

**ÀTẸ 8**

| IYE ÀWỌN TÍṢÀ | BẸ́Ẹ̀ NI | ÌGBÉLÉWỌ̀N LÓRÍ ÌDÁ ỌGỌ́RÙN-ÚN % |
|---|---|---|
| 200 | 150 | 75 |
| | BẸ́Ẹ̀ KỌ̀ | |
| | 50 | 25 |
| **ÀRÒPỌ̀: 200** | **200** | **100** |

## 4.5 ÌJÁBỌ̀ LÓRÍ ÀWÁRÍ

Abájáde iṣẹ́ iwádìí yìí fi hàn ni pé idá ọgọ́ta (60%) nínú àpapọ̀ àwọn olùkọ́ igba (200) tí a lò fún iṣẹ́ iwádìí yìí ni wọ́n jẹ

UNIVERSITY OF IBADAN LIBRARY

obìnrin tí ìdá ogójì (40%) yòókù jẹ́ ọkùnrin. Látàrí èyí, a lè sọ ó mọ́numọ́nu pé àwọn obìnrin ni wọ́n pọ̀jù nídìí iṣẹ́ ìkọ́ni báyìí, bóyá nítorí pé iṣẹ́ yìí rọ̀ wọ́n lọ́rùn láti máa ṣe gẹ́gẹ́ bí abiyamọ tó ní ọbí láti máa bojútó. Abiyamọ nílò àsìkò púpọ̀ fún ìtọ́jú ọbí rẹ̀. Lọ́kàn àwọn obìnrin tíṣà gẹ́gẹ́ bí ìwádìí wa ti fi hàn àǹfààní ńláǹlà ni fún wọn láti rí àyè tọ́jú ọmọ àti ọkọ wọn dé ojú àmì nídìí iṣẹ́ ìkọ́ni.

Láfikún, àwọn obìnrin pọ̀jù ọkùnrin nídìí iṣẹ́ ìkọ́ni nítorí èlé gọbọi tó gorí owó oṣù àwọn olùkọ́ láìpẹ́ yìí àti àwọn àjẹmọ́nú mìíràn gbogbo tí kò rí bẹ́ẹ̀ látẹ̀yìnwá. A lè sọ pé eléyìí jẹ́ kóríyá fún wọn nítorí pé èyí ṣe àǹfààní púpọ̀ fún àwọn olùkọ́ tí wọn jẹ́ abo.

Ní ìdàkejì ẹ̀wẹ̀, àwọn ọkùnrin kò pọ̀ nídìí iṣẹ́ ìkọ́ni bóyá nítorí bùkátà rẹbẹtẹ tó wà lọ́rùn wọn. Tí a bá fi ojú sùnnùkùn wò ó lóòótọ́, pẹ̀lú gbogbo èlé tí à ń sọ pé ó gorí owó òṣìṣẹ́ ìjọba, ọkùnrin tó bá fẹ́ jígìrì sí ìtọ́jú ọbí rẹ̀ ní gidi pẹ̀lú ìrọ̀rùn kò lè jókòó ti iṣẹ́ olùkọ́ni, pàápàá nílé ẹ̀kọ́ sẹ́kọ́ńdírì. Ìdí rẹ̀ ni pé yàtọ̀ sí àwọn ilé ìwé tí wọ́n jẹ́ ti ìjọba àpapọ̀, ọ̀pọ̀lọpọ̀ àwọn ilé-



UNIVERSITY OF IBADAN LIBRARY

ìwé tí wọ́n jẹ́ ti ìjọba ìpínlẹ̀ àti àwọn ilé ìwé aládàáni ni kì í sanwó gidi, tí wọn kì í tún sanwó déédéé di bí a ti ń sọ̀rọ̀ yìí.

Àbájáde iṣẹ́ ìwádìí yìí tún fi han ni pé akọ́ṣẹ́mọṣẹ́ ni ìsọ̀rí àwọn olùkọ́ tí a lò nínú ìwádìí yìí ŋítorí pé wọn kawe yanjú. Nítorí pé wọ́n jẹ́ akọ́ṣẹ́mọṣẹ́ bí a ti wí sáájú, a lè sọ ọ́ pẹ̀lú ìgbóyà pé wọ́n mọ iṣẹ́ wọn ní àmọ̀dájú. Ìdá àádọ́rin (70%) àwọn olùkọ́ wọ̀nyí ni wọn kẹ́kọ̀ọ́ gboyè nínú iṣẹ́ ìkọ́ni, yàtọ̀ sí àwọn tó gboyè sánpọ́nná, èyí tó yàtọ̀ sí ohun tí a máa ń bá pàdé káàkiri láwùjọ àwọn tíṣà nílé ìwé gbogbo. Ìdá ọgbọ̀n (30%) yòókù kò gboyè nínú iṣẹ́ ìkọ́ni ṣùgbọ́n àwọn náà kẹ́kọ̀ọ́ gboyè. Àwọn mìíràn nínú wọn pàápàá ti kẹ́kọ̀ọ́ gba oyè kejì. Tí a bá baralẹ̀ wò ó, ìdàgbàsókè ni ìṣẹ̀lẹ̀ kí àwọn olùkọ́ gboyè ìjìnlẹ̀ rẹpẹtẹ bí irú èyí. Ìdí abájọ ni pé wọn yóò lè ṣiṣẹ́ wọn bí iṣẹ́, èyí sì ti mú kí ètò ẹ̀kọ́ yàtọ̀ sí bí ó ti wà tẹ́lẹ̀ lọ́jọ́ ọjọ́un tó ṣe pé bóyá ni a lè rí olùkọ́ kanṣoṣo tó kẹ́kọ̀ọ́ gboyè ìjìnlẹ̀ ní odidi ilé ìwé kan. Ohun tí a tànmọ́ọ̀ pé ó pàdí èyí ni àǹfààní ètò ẹ̀kọ́ àbọ̀ṣẹ́ (Sandwich programmes) fún àwọn olùkọ́ tó wà káàkiri báyìí ní àwọn ilé ẹ̀kọ́ ńlá Yunifasitì àti àwọn ilé ẹ̀kọ́



UNIVERSITY OF IBADAN LIBRARY

àgbà olùkọ́ni wa gbogbo. Èyí sì wà ní ìbámu pẹ̀lú ìlànà ètò ẹ̀kọ́ tuntun National Policy of Education (1981) tí ó tẹ̀ ẹ́ mọ́ wa léti pé ó di dandan kí àwọn olùkọ́ kọ́ kún ẹ̀kọ́ wọn lẹ́nu iṣẹ́ kí wọn lè gòkè àgbà nínú ìmọ̀.

Àbájáde ìwádìí yìí tún fi han ni pé ìdá mẹ́tàlélógójì (43%) àwọn tíṣà tí a lò náà ni wọn ti lò lé lọ́dún mẹ́wàá lẹ́nu iṣẹ́ ìkọ́ni. Ìdá mẹ́tàdínlọ́gbọ̀n (27%) ní wọ́n ti lò tó ọdún mẹ́wàá lẹ́nu iṣẹ́ ìkọ́ni tí ó sì jẹ́ pé ẹta hóró wọn (ìyẹn ni ìdá ọgbọ̀n yòókù (30%) ni kò tíì lò ju ọdún márùn – ún lẹ́nu iṣẹ́ ìkọ́ni. Ìwúrí ńlá ni eléyìí jẹ́ nítorí pé o mú un dánilójú pé ìsọ̀rí àwọn ènìyàn kan ṣì wà tí wọ́n fínnúfíndọ̀ jókòó ti iṣẹ́ ìkọ́ni pẹ̀lú gbogbo ìwà àìkọbiara sí iṣẹ́ ìkọ́ni tí àwọn tí wọ́n wà nídìí òtú iṣẹ́ ọba ń mú kí àwọn tíṣà hù ní ìwà. A ń sọ̀rọ̀ yìí látàrí ìdá mẹ́tàlélógójì (43%) tí a mẹ́nubà lókè pé wọn ti lò lé lọ́dún mẹ́wàá lẹ́nu iṣẹ́ ìkọ́ni nínú àwọn olùkọ́ náà.

A tún rí i fàyọ nínú àbọ̀ ìwádìí yìí pé èyí tí ó lé ní ìdà ọgọ́ta (60%) àwọn tíṣà yìí ni wọ́n jẹ́ ògúnná gbòǹgbò ti i dátọ́

lẹ́nu ìgbín nínú iṣẹ́ ìkọ́ni lédè Yorùbá. Ohun tó dára ni èyí nítorí pé ẹni to mojú Ògún ló yẹ kí ó pa obì ní'Rè.

Bákan náà ni ó hàn gbangba gbàǹgbà pé bàbá àti ìyá èwe ni gbogbo àwọn olùkọ́ náà nítorí pé èyí tó pọ̀jù nínú wọn ni wọ́n ti kúrò ní màjèṣín tó ṣe pé abiyamọ tòótọ́ ni wọ́n, wọ́n ti kúrò léwe ni gbogbo wọn ṣe káràmáásìkí iṣẹ́ wọn gẹ́gẹ́ bí bàbá àti ìyá fún àwọn akẹ́kọ̀ọ́ tí wọ́n ń kọ́..

UNIVERSITY OF IBADAN LIBRARY

# ORÍ KARÙN – ÚN: ÀGBÁLỌGBÁBỌ̀

Tí òjò bá ti rọ̀ tán, ilẹ̀ máa ń fà á mu ni. Ní báyìí tí a ti ṣe àgbéyẹ̀wò kókó ọ̀rọ̀ iṣẹ́ ìwádìí yìí lẹ́yìn ìgbésẹ̀ ìwádìí lóríṣiríṣi tí a ti ṣe, ẹ̀tọ́ ni kí a gúnlẹ̀ bí iṣe wa lẹ́yìn irú iṣẹ́ ìwádìí bẹ́ẹ̀.

Nínú ìgúnlẹ̀ báyìí ni a ti máa ń dá àbá tí a sì ń pète ìmọ̀ràn lóríṣiríṣi fún ẹni gbogbo tí ọ̀rọ̀ bá kàn. Èrèdí èyí ni pé ó tọ́, ó sì yẹ kí a dá ṣaṣarán fún ẹni tí ń ṣarán, kí o lè dẹ́kun arán ṣíṣe. Ó tún yẹ kí a dá ṣaṣaràn fún ẹni tí ń ṣaràn kí òun náà máa baà ṣaràn mọ́. Ìyẹn ni pé kí a dábàá kalẹ̀ sí ibi tí ó tọ́ gbogbo lórí bí ohun tí a ké gbàjarè rẹ̀ ní ìbẹ̀rẹ̀ iṣẹ́ ìwádìí yìí gẹ́gẹ́ bí ìṣòro ohun tí ó ṣokùnfà iṣẹ́ ìwádìí náà yóò ṣe lọ sí òkun ìgbàgbé. Ní ti iṣẹ́ ìwádìí yìí, bí iná lítíréṣọ̀ Yorùbá yóò ṣe padà tún máa jó geregere ni àfojúsùn wa níbí.

## 5.1 ÌMỌ̀RÀN FÚN ÀJỌ WAEC

Yinni–yinni k'ẹ́ni ṣè mìíràn. Bí ọ̀rọ̀ ti rí nìyí pẹ̀lú àjọ olùṣèdánwò WAEC nípa ìgbìyànjú lórí ìdánwò lédè Yorùbá àti



UNIVERSITY OF IBADAN LIBRARY

àwọn iṣẹ́ ìgbẹ̀kọ́ mìíràn gbogbo gẹ́gẹ́ bí a ti sọ ṣáájú lórí kìn – ìnní iṣẹ́ yìí. Ajọ WAEC ti gbiyanjú púpọ̀ nípa ìdánwò tí gbogbo wa ń ṣe ògo nínú rẹ̀ lónìí. Ṣùgbọ́n a kì í mọ̀ ọ́n gún mọ̀ ọ́n tẹ̀ kí iyán ewùrà máà lẹ́mọ ni ọ̀rọ̀ fi rí bí ó ti rí lórí lítíréṣọ̀ Yorùbá gẹ́gẹ́ bí a ti ń bá a bọ̀ ni. Nítorí náà, bí ọ̀rọ̀ bá rí báyìí, onída yóò tún ìda rẹ̀ gún ni. Kí àjọ WAEC máṣe jẹ́ kí ọ̀rọ̀ náà sú òun nítorí pé ọ̀ràn máa ń yí ọ̀jọ̀gbọ́n tí a gbàgbọ́ pé o kó gbogbo ọgbọ́n ilé ayé so pààpàà lọ́wọ́. Ìdùnnú wa sì ni láti gbọ́ lẹ́nu ìgbà tí a bẹ̀rẹ̀ iṣẹ́ ìwádìí yìí pé àjọ WAEC ti tún èrò pa ní ìsowọ́pọ̀ pẹ̀lú Ẹgbẹ́ Akọ́mọlẹ́dè Yorùbá láti dá ìdánwò ẹ̀kọ́ Yorùbá padà sí bí ó ti wà tẹ́lẹ̀ ní àṣepapọ̀ láìya LÍTÍRÉṢỌ̀ kúrò lára ÈDÈ, bẹ̀rẹ̀ láti ọdún ìgbẹ̀kọ́ 2005/2006.

## 5.2 ÌMỌ̀RÀN FÚN ÀJỌ NECO

Bí ó tilẹ̀ jẹ́ pé iṣẹ́ wọn papọ̀, àwa kò ní fi gbogbo ara mọ́ ọn pé kí o jẹ́ ọ̀nà gbogbo tí àjọ WAEC bá gbà ṣe nǹkan tirẹ̀ dandan ni kí àjọ NECO ti máa ṣe tirẹ̀ náà. Gbogbo wa ò gbọdọ̀ sùn kí a jọ kọrí sí ibìkan, bí ó tilẹ̀ jẹ́ pé iṣẹ́ kan náà ni



UNIVERSITY OF IBADAN LIBRARY

àjọ méjèèjì ń ṣe (ètò ìdánwò). Ó tọ́, ó sì yẹ kí àjọ NECO ní ọ̀nà tirẹ̀ gúnmọ́ tí yóò máa tọ̀, tí yóò sì máa gbà ṣe ètò nǹkan tirẹ̀ gedegbe láìjẹ́ pé orin tí Ẹlúkú (àjọ WAEC) dá nìkan ni ọmọ rẹ̀ (ajọ NECO) yóò máa gbe ṣáá. Kí a tilẹ̀ gbà pé ní ìbẹ̀rẹ̀ iṣẹ́ àjọ NECO, ó ń ṣe bẹ́ẹ̀ kí ẹsẹ̀ rẹ̀ tó dunlẹ̀ láti lè dá rìn. Láti bí ọdún mẹ́wàá tí àjọ náà ti bẹ̀rẹ̀, ó ti tó mọ ìrìn dá rìn kẹ. Ó yẹ kí NECO ti mú ipa tirẹ̀. Bí bẹ́ẹ̀ kọ́, àjọ NECO kò ní tẹ̀lé WAEC láti ya lítíréṣọ̀ Yorùbá kúrò lára èdè Yorùbá gẹ́gẹ́ bí o ti ṣe. Bóyá tí NECO kò bá fi ìfọ́jú tẹ̀lé WAEC, òye yóò ti yé WAEC pé àṣìṣe ni láti yà wọ́n sọ́tọ̀. Bí ó tilẹ̀ jẹ́ pé kì í ṣe èrò tiwa nínú àpilẹ̀kọ yìí láti kọ́ àjọ NECO *sí WAEC tàbí láti gbé wọn kọlu ara wọn*, ó yẹ kí àjọ NECO mú ipa tirẹ̀ lọ́tọ̀. Bí *ọmọdé bá* to lápó, ó máa ń lápó ni.

### 5.3 ÌMỌ̀RÀN FÚN ẸGBẸ́ AKỌ́MỌLÉDÈ YORÙBÁ

Púpọ̀ nínú wa tí a lè kọ, tí a sì lè kà ni a mọríri itú gbogbo tí Ẹgbẹ́ Akọ́mọlédè Yorùbá ń pa lórí ìgbélékè èdè Yorùbá látẹ̀yìnwá àti títí di bí a ti ń wí yìí. Gbogbo bí Ẹgbẹ́

Akọ́mọlédè ti kógiìrí mọ́ ìdàgbàsókè èdè wa yìí ni à ń rí tí a sì ń gbé òṣùbà o – káre fún wọn. Ṣùgbọ́n ẹ̀ṣin kì í dá ni ki a máa tún un gùn ni ọ̀rọ̀ rí pẹ̀lú àbá tí wọ́n dá àjọ WAEC nípa bí ìdánwò lédè Yorùbá ṣe di méjì gẹ́gẹ́ bí a ti ṣàlàyé ní orí kìn – ínní apilẹ̀kọ yìí. Kí èèṣì máṣe wọ ọ̀rọ̀ wa ni àdúà, kò sí ẹni tí kò lè ṣe àṣìṣe. Bí ó tilẹ̀ jẹ́ pé àṣìṣe ni ìṣẹ̀lẹ̀ yíyà LÍTÍRÉṢỌ̀ kúrò lára ÈDÈ, kí Ẹgbẹ́ Akọ́mọlédè máṣe torí rẹ̀ dáwọ́ akitiyan wọn dúró ní dídá àbá àti ṣíṣe ìtọ́sọ́nà àtigbàdégbà fún àjọ WAEC àti NECO. Kókó ibẹ̀ ni pé kí wọn máa gbé àbá yẹ̀wò dáadáa kí wọ́n tó dá a. Àbá gbọ̀dọ̀ máa wáyé, pàápàá láti ọ̀dọ̀ àwọn tí ó tọ́ sí. Iṣẹ́ yín ni, kò ní sú yín ṣe o.

## 5.4 ÌMỌ̀RÀN FÚN ÀWỌN AKẸ́KỌ̀Ọ́

Ìmọ̀ràn tọ́ sí àwọn akẹ́kọ̀ọ́ wa ọjọ́ òní nítorí pe ibi tí àgbàlagbà ba sí ni ọmọdé yóò bá a. Ọmọdé òní ni yóò di àgbà lọ́la. Kí àwọn akẹ́kọ̀ọ́ wa ọjọ́ òní bá Àró àti Ọ̀dọ̀fin inú wọn ṣe ìpàdé kí wọn sì pinnu pé wọn yóò mú orí dúró láti kẹ́kọ̀ọ́ yanjú. Abájáde ìwádìí wa fi hàn pé ìdá ọgọ́rin nínú ọgọ́rùn – ún

àwọn akẹ́kọ̀ọ́ wa ọjọ́ òní ni kò lè jòkòó kàwé mọ́. Bí ọ̀pọ̀ nínú yín ṣe ń fi ìdí rẹmi nínú ìdánwò èdè abínibí ti ni lójú púpọ̀. Òfin ìjọba sì ni pé bí ẹ kò bá yege nínú èdè abínibí yín, ẹ ò yege nínú gbogbo ìdánwò gbogbo nìyẹn. Kò wá tọ́ kí ẹ máa fi ojú ìṣẹ́ wo èdè Yorùbá.

Kí ẹ̀yin akẹ́kọ̀ọ́ lọ ronú pé ǹjẹ́ tí àkóso èdè yìí ba kàn yín, láìní ifẹ́ èdè yìí àti ìmọ̀ tó yanju nípa rẹ̀, níbo ni ẹ fẹ́ rù ú gbà? Ẹ jẹ́ kí ó lọ yé yín pé inú ẹ̀kọ́ lítíréṣọ̀ ni ẹ óò ti mọ ọ̀rínkinniwín ẹ̀kọ́ àṣà àti ìṣe Yorùbá, nítorí náà, yíyege nínú ìdánwò ÈDÈ Yorùbá nìkan kò tó. Ó kù sí yín lọ́wọ́ o. Ẹ máṣe jẹ́ kí iṣẹ́ àwọn tíṣà yín, àti owó àwọn òbí yín jóná. Àṣeyọrí nínú ìdánwò ÈDÈ láìsí LÍTÍRÉṢỌ̀ kò lè ràn yín lọ́wọ́. Apá kan kò tó ẹyẹ fò. Tẹni n tẹni, onígbá ní i pe igbá rẹ̀ ní àákàágbá tí ayé ń bá a fi kólẹ̀. Ààbọ̀ ọ̀rọ̀ tó fún Ọmọlúwàbí.

## 5.5 ÌMỌ̀RÀN FÚN ÀWỌN OLÙKỌ́

Odó ọ̀rọ̀ náà yí dé ọ̀dọ̀ ẹ̀yin olùkọ́. Ẹ kú iṣẹ́, a kí yín púpọ̀. Iṣẹ́ yín kò ní jòná o. Kí ẹ túbọ̀ ṣe díẹ̀ sí i kí ẹ lè gba



UNIVERSITY OF IBADAN LIBRARY

oríyìn kíkún. Tí a ba wo ti Pẹ̀là, ijọ́ á bàjẹ́. Ẹ kò gbọdọ̀ wo ti àwọn kọ̀lọ̀rọ̀sí akẹ́kọ̀ọ́ tí kò fẹ́ ìmọ̀, kí wọn má baà fi iṣẹ́ tí ẹ yàn láàyò sú yín. Nínú iṣẹ́ tó yẹ kí ẹ ṣe ni gbígbà àwọn akẹ́kọ̀ọ́ nímọ̀ràn lóòrèkóòrè lórí èdè Yorùbá gẹ́gẹ́ bí èdè tí a kò gbọdọ̀ fi ọwọ́ rọ́ sẹ́yìn pé tẹni ni tẹni.

Ìpàdé yín, gẹ́gẹ́ bí olùkọ́ kò gbọdọ̀ mẹ́hẹ. Níbẹ̀ ni ẹ óò ti máa ṣàyẹ̀wò àkóónú ètò ẹ̀kọ́ àti ìmọ̀ràn yín sí ìjọba lóòrèkóòrè. Níbi irú àpérò tàbí ìpàdé yín báyìí, kí ẹ máa ṣe ètò ajẹmákadá lórí àti-lè–kọ̀wé. Bí àpẹẹrẹ, ó yẹ kí ẹ ti ní ju ìwé kanṣoṣo tí ẹ ń tẹ̀ jáde báyìí lọ (Yorùbá Gbòde). Nípa bẹ́ẹ̀, àwọn tí kò tíì kọ̀wé nínú yín yóò ṣe àwòkọ́ṣe rere. Ẹni bá fi orí tì í dópin ni yóò gba oríyin kíkún, orí tí ẹ fi ń tì í kò ní pá o. Kí àwọn ọ̀nà–kan–ò-wọjà ààrin yín tí àwọn akẹ́kọ̀ọ́ tọ́ka wọn pé wọ́n ń tarú – tata lásìkò tó yẹ kí ẹ wà ní kíláàsì máa kọ́ akẹ́kọ̀ọ́ lọ so ewé agbéjẹ́ mọ́wọ́. Olúwa ló lè là ọmọ ẹ̀dá, k'á ṣiṣẹ́ bí ẹrú ò da nǹkan. Ẹ kọjú mọ́ iṣẹ́ tí ẹ̀ ń gbowó fún, ẹni tó gbowó láìṣiṣẹ́ kò lè rí ère jẹ. Àríkọ́ṣe ni àwa olùkọ́ láti ọjọ́ tí Aláyé ti dá a, ẹ ò ní di Àwòkọ́gbọ́n, ọmọ tiyín náà yóò ṣoríire. Kò ní rẹ̀ yín.



UNIVERSITY OF IBADAN LIBRARY

Gbogbo ọ̀nà ni kí ẹ gba ran àwọn akẹ́kọ̀ọ́ lọ́wọ́, kí ẹ túbọ̀ máa wú wọn lórí, gbogbo wa ni yóò ṣe àṣeyọrí.

## 5.5 ÌMỌ̀RÀN FÚN ÀWỌN ÒBÍ/ÀWÙJỌ

Nítorí pé a kò mọ ọmọ tó máa ṣe é ni ìgbàgbọ́ àwọn òbí wa tí ó ń mú kí wọn máṣe fẹ́ran ọmọ kan jù ọ̀kan lọ. Nítorí náà, kò tọ́ kí ẹ̀yin òbí máa ti ọmọ sí iṣẹ́ kan kí ẹ tún máa mú wọn kọ ẹ̀yìn sí iṣẹ́ mìíràn. Ẹ fún ọmọ yín láàyè láti ṣe iṣẹ́ gbogbo nílé ìwé kí òye wọn lè kún kí wọn tó wa dágbálé ọ̀kanṣoṣo lásìkò tí ó bá yẹ. Kí ó lọ dà ẹ̀yin òbí lójú pé tí ẹ kò bá jogún èdè abínibí wa sílẹ̀ fún àwọn ọmọ yín gẹ́gẹ́ bí a ti jogún rẹ̀ fún yín lọ́dọ̀ àwọn òbí tiyín, èdè yìí lè parun. Kí Edùmàrè máṣe jẹ́ kí èyí ṣẹlẹ̀. Ó di ọwọ gbogbo wa. Kí ẹyin òbí máa gbé ede Yorùbá lárugẹ kí ẹ sì máa ra àwọn ìwé Lítíréṣọ̀ Yorùbá fún àwọn ọmọ yín. Ẹ lọ gba· pé kò sí iṣẹ́ kan tí kò lè sọ ọmọ di olóríire, **àkọ́ọ́lẹ̀** ti dúró. A kí yin kú ìnáwó ṣùgbọ́n ẹ túbọ̀ bá wa gbọn ọwọ́ sí i. Ẹ máṣe torí ìnáwó ìwé rírà mú kí ọmọ yín yan lítíréṣọ̀ Yorùbá ní ìpọ̀sì, tẹni n tẹni. A fẹ́ rán ẹ̀yin



UNIVERSITY OF IBADAN LIBRARY

òbí létí pé nípa kíkà ìwé lítíréṣọ̀ Yorùbá ni àwọn ọmọ yín yóò kọ̀ nípa àṣà wa mìíràn tí ẹ̀yin pàápàá ti gbàgbé. Ọ̀pọ̀ ilé ni ń di ìlú, ìlú sí ìlú ni ń di àwùjọ; nítorí náà, ìmọ̀ràn fún àwọn òbí náà ni ìmọ̀ràn fún àwùjọ. Ẹ jọ́ kí èdè wa kún yín lójú, kí a má báà fi ọwọ́ ara wa ṣe ara wa.

## 5.6 ÌMỌ̀RÀN FÚN ÀWỌN ILÉ IṢẸ́ ATẸ̀WÉTÀ

Lóòótọ́ ni ọ̀rọ̀ náà pé èrè lọmọ Ọlọ́jà ń jẹ. Ó tọ́, ó yẹ kí a pàrọwà fún ẹ̀yin ilé iṣẹ́ atẹ̀wétà wa gbogbo pe kí ẹ máṣe máa ro ti inú ìpọn nìkan, kí ẹ máa ro ti ẹ̀yìn ìpọn pẹ̀lú. Gẹ́gẹ́ bí abájáde ìwádìí kan tí Abímbọ́lá (1989) ṣe ní nǹkan bí ọdún mẹ́ẹ̀ẹ́dógún sẹ́yìn, ó tọ́ kí ẹ pa ìwà yín dà kí ẹ máa mú ìwúrí bá àwọn ọ̀jẹ̀ – wẹ́wẹ́ òǹkọ̀wé nípa títẹ̀ ìwé wọn jáde kí ìwé lè pọ̀ lórí igbá. Ṣùgbọ́n tí ẹ bá tẹ̀síwájú nípa dídún kurúù mọ́ wọn, tó ṣe pé ìwé àwọn àgbà–ọ̀jẹ̀ òǹkọ̀wé nìkan ni ẹ̀ ń tẹ̀ jáde, ìgbàlẹ̀ tí ọmọdé kì í wọ̀ ni ẹ fẹ́ sọ ìwé ṣíṣe – tà dà, awo bẹ́ẹ̀ sì máa ń parun ni.



UNIVERSITY OF IBADAN LIBRARY

## 5.7 ÌMỌ̀RÀN FÚN ÌJỌBA

Eégún ńlá ní i kẹ́yìn ìgbàlẹ̀ ni a ṣe fi ìmọ̀ràn ti Ìjọba gbẹ̀yìn. Àti Ìjọba Àpapọ̀ ilẹ̀ wa Nàìjíríà, Ìjọba Ìpínlẹ̀ àti ti Ìbílẹ̀ gbogbo, omi ẹ̀kọ́ ẹ̀kọ ni. Ọ̀kan náà ni gbogbo yín. Ẹ dákun ṣe ìrànlọ́wọ́ tí ó tọ́ fún ilé Iṣẹ́ Ètò Ẹ̀kọ́ ní ipele gbogbo kí erongba lórí ètò ẹ̀kọ́ bí o ti wà nínú ìwé ètò ẹ̀kọ́ ilẹ̀ wa National Policy on Education lè kẹ́sẹjárí. Gẹ́gẹ́ bí ilé iṣẹ́ NERDC ti máa ń ṣe, ó yẹ kí ìjọba ní ipele gbogbo máa dígbà ran Ilé Iṣẹ́ Ètò Ẹ̀kọ́ àti àwọn ilé iṣẹ́ atẹ̀wétà lọ́wọ́ láti ṣe ìnáwó ìwé títẹ̀jáde lóòrèkóòrè. Kí Ìjọba Àpapọ̀ tó wà lórí àléefà yìí pàápàá gbìyànjú láti mú ìgbé ayé rọrùn. Owó ilé ìwé àwọn ọmọ kò yá san, ìwé kò yá rà fún àwọn òbí. Ariwo orí rédíò, tẹlifíṣàn àti inú ìwé ìròyin nípa akitiyan ìjọba lórí èrò ẹ̀kọ́ kò tó. Kí ìjọba ní ipele gbogbo ṣe ìrànwọ́ ojútáyé fún èrò ẹ̀kọ́ kí ara lè tù ẹni gbogbo. A dúpẹ́ èyí tí ẹ ti ṣe ṣùgbọ́n kí ẹ túbọ̀ ṣe ìrànlọ́wọ́ àtìgbàdégbà fún àwọn olùkọ́ náà kí iṣẹ́ ìkọ́ni lè wù wọ́n jókòó tì. Kí ìjọba gbìyànjú lati tubọ máa ran àjọ olùṣèdánwò WAEC àti NECO lọwọ síwájú sí i. Láfikún, kí ìjọba ṣe ètò bí abájáde iṣẹ́ ìwádìí

UNIVERSITY OF IBADAN LIBRARY

irú tiwa yìí yóò ṣe máa dé ọwọ́ àwọn tí ń ṣe ètò ẹ̀kọ́ nílé iṣẹ́ ọba gbogbo kí ó lé jẹ́ atọ́nà fún ìdarí ilé iṣẹ́ wọn. **Kò dára tó kí àbọ̀ iṣẹ́ ìwádìí báyìí máa parẹ́ bí isó mọ́ inú ilé ìkówèé–pamọ-sí.**

## 5.8 ÌGÚNLẸ̀

Tóò, oyin wí tirẹ̀, ó ń re inú afárá. Ètò ẹ̀kọ́ kò pin nítorí pé ìmọ̀ kò pin sí ọ̀dọ̀ ẹnìkankan. Kí àwọn tuúlẹ̀ ẹlẹgbẹ́ mi àti àwọn tí ń bọ lẹ́yìn tún fi ojú sùnnùkùn wo ibi tí wọ́n wòye pé ètò rẹ̀ ku díẹ̀ káàtó níbi ọ̀rọ̀ ẹ̀kọ́ nílẹ̀ yìí, kí wọn pé àkíyèsí wa síbẹ̀ nípa wíwúta ìmọ̀ ibẹ̀ jáde fún àléèkún èrò ẹ̀kọ́ àti igbélékè èdè àbínibí wa.



UNIVERSITY OF IBADAN LIBRARY

# ÀWỌN ÌWÉ TÍ A GBÉYẸ̀WÒ

## A. Àwọn Ojúlówó Ìwé (Books)


Ajayi, J. F. A. (1965) Christian Missions in Nigeria 1814 – 1891
London Longmans Green and Co. Ltd

Awoniyi, T. A. (1978) Yoruba Language in Education 1846 – 1974
A Historical Survey
Ibadan: Oxford University Press

Fafunwa, A. B. (1974) History of Education In Nigeria
London: George Allen & Unwin

Bamgboṣe Ayọ (1976) Mother Tongue Education: The West Africa
Experience (ed). Ayọ Bamgbose
London: Hodder & Stoughton Paris UNESCO

Babalọla, S. A. O. (1974) Not Vernaculars But languages,
University of Lagos inaugural lectures
Ibadan: Ibadan University Press

Ayandele, E. A. (1966) The Missionary Impact on Modern Nigeria
1842 – 1914


UNIVERSITY OF IBADAN LIBRARY

London: Longman Green and Co. Ltd.

Ogunsina, Bisi (1992) The Development of Yoruba Novel 1930 – 75 Ibadan: Gospel Faith Mission Press

**B. Àwọn Tísíìsì (Theses And Dissertations)**

Abimbọla, A (1989) Yoruba Life and Thought in the Published plays of Adebayọ Faleti: Unpublished M.A. Dissertation, Department of African Language and Literatures, University of Lagos.

**D. Àwọn Jọ́nà Iṣẹ́ Akadá (Academic Journals)**

Ajayi, J. F. A. "How Yoruba was reduced to writing" in ODÙ – A Journal of Yoruba, Edo and related studies No. 8 1960.

**E. Àwọn Àtẹ̀jáde Ìjọba (Government Publications)**

NERDC (1984) YORUBA METALANGUAGE 1st Edition Lagos: NERDC Press

NERDC (1998) National Policy of Education (3rd ed) Lagos: NERDC Press

WAEC Syllabus 2005 – 2008 Lagos: WAEC Press

UNIVERSITY OF IBADAN LIBRARY

NECO Syllabus 2005 – 2008

Lagos: NECO Press

UNIVERSITY OF IBADAN LIBRARY

## ÀSOMỌ́ I

## ÀWỌN ABẸ́NÀ ÌMỌ̀, IṢẸ́ WỌN ÀTI ỌJỌ́ ÌWÁDÌÍ LỌ́DỌ̀ WỌN

| ORÚKỌ WỌN | IṢẸ́ WỌN | ỌJỌ́ ÌWÁDÌÍ |
|---|---|---|
| Ọ̀jọ̀gbọ́n Gbóyèga Àlàbá | Olùkọ́ àgbà nílé ẹ̀kọ́ ńlá Yunifásitì tÈkó l'Ákọkà. | Ọ̀pọ̀ ìgbà láàrin oṣù February sí July ọdún 2004 |
| Déọlá (aya) Fáléye | Mọ́níjà ìwé lítíréṣọ̀ Yorùbá nílé iṣẹ́ UPL (tẹ́lẹ̀ rí). | Ọ̀pọ̀ ìgbà láàrin oṣù February sí July ọdún 2004 |
| Ọ̀gbẹ́ni 'Níyì Akàngbé | Mọ́níjà ìwé lítíréṣọ̀ Yorùbá nílé iṣẹ́ Macmillan, Ibadan. | Ọ̀pọ̀ ìgbà láàrin oṣù February sí July ọdún 2004 |
| Ọ̀gbẹ́ni Ayọ̀. Àkànbí | Mọ́níjà ìwé lítíréṣọ̀ Yorùbá nílé iṣẹ́ Heinemann; Jericho Ibadan. | Ọ̀pọ̀ ìgbà láàrin oṣù February sí July ọdún 2004 |
| Ọ̀gbẹ́ni Ayọ̀. Fádáhùnsí | Ọ̀gá àgbà fún ìdánwò Yorùbá nílé iṣẹ́ WAEC, Ọgbà Ikẹja l'Ékòó. | Ọ̀pọ̀ ìgbà láàrin oṣù February sí July ọdún 2004 |
| Ọ̀gbẹ́ni 'Bíọ́dún Arógundádé | Ọ̀gá àgbà fún ìdánwò Yorùbá nílé iṣẹ́ NECO, Ilupeju l'Ékòó. | Ọ̀pọ̀ ìgbà láàrin oṣù February sí July ọdún 2004 |
| Àwọn òṣìṣẹ́ Ìjọba Ibílẹ̀ Bariga | Ibùjókòó Ijọba Ibilẹ Bariga ní ìlú Pedro l'Ékòó | Ọ̀pọ̀ ìgbà láàrin oṣù February sí July ọdún 2004 |
| Àwọn òṣìṣẹ́ Ibùdó Akóso ile ìwé Àgbègbè Bariga (Bariga LED) | Ilé iṣẹ́ wọn ní Gbàgádà | Ọ̀pọ̀ ìgbà láàrin oṣù February sí July ọdún 2004 |

UNIVERSITY OF IBADAN LIBRARY

ÀSOMỌ II

Àpẹẹrẹ lẹ́tà Ọ̀jọ̀gbọ́n Àlàbá sí Ọ̀jọ̀gbọ́n Emenanjo lórí ọ̀rọ̀ ìpàdé pẹ̀lú àjọ WAEC

26th August,1999

Dear Professor Emenanjo,

Greetings!

Please find attached the requested information gathered from WAEC(the number of candidates who sit for the Nigerian Languages and Literatures papers for the past three years.

Thank you.

PROF. I.O. ALABA



UNIVERSITY OF IBADAN LIBRARY

## NO. OF SSCE CANDIDATES

| | 1996 | 1997 | 1998 |
|---|---|---|---|
| YORUBA LANGUAGE | 192,963 | 138,409 | 231,432 |
| YORUBA LITERATURE | 1,532 | 165 | 979 |
| HAUSA LANGUAGE | 63,719 | 80,402 | 86,356 |
| HAUSA LITERATURE | 989 | 1,203 | 1,035 |
| IGBO LANGUAGE | 75,474 | 85,587 | 111,985 |
| IGBO LITERATURE | 152 | 187 | 89 |

UNIVERSITY OF IBADAN LIBRARY

# ÀSOMỌ́ III

Àpẹẹrẹ àwọn èsì ìdánwò ọdún mẹta ọ̀tọ̀ọ̀tọ̀ tí a fi wí àwíjàre

THE WEST AFRICAN EXAMINATIONS COUNCIL PAGE [illegible]

RUN DATE: 17/10/1999 WEST AFRICAN SENIOR SCHOOL CERTIFICATE EXAMINATION - MAY/JUNE 1999 RELEASE NO: 01

CENTRE NO...4231968 ..... AJAYI CROWTHER MEMORIAL GRAMMAR SCHOOL, [illegible]

| CANDIDATE NUMBER AND NAME | DETAILED RESULTS BY SUBJECTS | AWARD |
|---|---|---|
| 001 [illegible] OLALEKAN OMOTAYO | COMMERCE/C5 FIN_ACCT/07 ECON..../07 GOVT..../[illegible] HISTORY./[illegible] ENG-LANG/F9 YOR-LANG/C5 MATHS.../C6 BIOLOGY./07 | W |
| 002 [illegible] MOHAMMED ABIODUN | COMMERCE/F9 ECON..../F9 GOVT..../F9 HISTORY./F9 ENG-LANG/ * YOR-LANG/F9 MATHS.../F9 AGRICSCI/F9 BIOLOGY./[illegible] | * |
| 003 [illegible] SEGUN ADEKUNLE | COMMERCE/F9 ECON..../E8 GOVT..../F9 HISTORY./07 ENG-LANG/F9 YOR-LANG/07 MATHS.../C5 AGRICSCI/F9 BIOLOGY./F9 | W |
| 004 [illegible] ADETOLA ADEWALE | ECON..../F9 ENG-LANG/F9 YOR-LANG/C6 F-MATHS./C5 MATHS.../A1 AGRICSCI/07 BIOLOGY./C6 CHEM..../B3 PHYSICS./C[illegible] | W |
| 005 [illegible] MICHAEL OLUSEYI | [illegible] ECON..../[illegible] GOVT..../[illegible] LIT-ENG./[illegible] ENG-LANG/07 YOR-LANG/C[illegible] MATHS.../F9 AGRICSCI/C[illegible] BIOLOGY./C[illegible] | W |
| 006 [illegible] OLANREWAJU | COMMERCE/F9 ECON..../C5 GOVT..../[illegible] ISL-STUD/[illegible] LIT-ENG./F9 ENG-LANG/F9 YOR-LANG/C5 MATHS.../07 BIOLOGY./07 | * |
| 007 [illegible] ADEWALE SAMUEL | COMMERCE/F9 FIN_ACCT/F9 ECON..../ * GOVT..../ * HISTORY./F9 ENG-LANG/F9 MATHS.../F9 AGRICSCI/F9 BIOLOGY./07 | * |
| 008 [illegible] GABRIEL | ECON..../[illegible] GEOG..../07 ENG-LANG/[illegible] YOR-LANG/C4 MATHS.../C6 AGRICSCI/[illegible] BIOLOGY./[illegible] CHEM..../[illegible] PHYSICS./B3 | W |
| 009 [illegible] DAVID GBENGA | COMMERCE/F9 FIN_ACCT/07 ECON..../ * HISTORY./F9 ENG-LANG/F9 YOR-LANG/C6 MATHS.../07 AGRICSCI/ * BIOLOGY./07 | * |
| 010 [illegible] TAOREED LANRE | COMMERCE/C5 FIN_ACCT/C5 ECON..../B3 GOVT..../C4 HISTORY./C5 ENG-LANG/F9 YOR-LANG/C4 MATHS.../C[illegible] BIOLOGY./C5 | W |
| 011 [illegible] DARE PAUL | COMMERCE/07 FIN_ACCT/07 ECON..../[illegible] GOVT..../ * HISTORY./ X ENG-LANG/F9 YOR-LANG/C5 MATHS.../[illegible] BIOLOGY./C5 | * |
| 012 [illegible] SUNDAY ADENIYI | COMMERCE/C5 FIN_ACCT/C6 ECON..../[illegible] GOVT..../C5 HISTORY./07 ENG-LANG/F9 YOR-LANG/C4 MATHS.../C6 BIOLOGY./C6 | W |
| 013 ADEKOMAYA ADENIYI GBENGA | COMMERCE/F9 FIN_ACCT/E8 ECON..../07 LIT-ENG./E8 ENG-LANG/F9 YOR-LANG/C5 MATHS.../07 AGRICSCI/C6 BIOLOGY./C6 | W |
| 014 ADEKOYA OLUWASEGUN DAYO | COMMERCE/E8 FIN_ACCT/F9 ECON..../F9 GOVT..../F9 ENG-LANG/F9 YOR-LANG/F9 MATHS.../F9 AGRICSCI/07 BIOLOGY./C6 | W |
| 015 ADELANA OLUWASEUN DEJI | COMMERCE/F9 FIN_ACCT/F9 ECON..../F9 GEOG..../F9 ENG-LANG/F9 YOR-LANG/F9 MATHS.../F9 AGRICSCI/F9 BIOLOGY./07 | W |
| 016 ADESANYA NURUDEEN | COMMERCE/F9 ECON..../E8 GOVT..../F9 HISTORY./E8 ENG-LANG/F9 YOR-LANG/07 MATHS.../ * AGRICSCI/F9 BIOLOGY./ * | * |
| 017 ADESINA SAMUEL OLUWASEGUN | XTIAN-REL/F9 ECON..../E8 GOVT..../C4 LIT-ENG./E8 ENG-LANG/F9 YOR-LANG/C5 MATHS.../F9 AGRICSCI/07 BIOLOGY./C5 | W |
| 018 ADESULU TAIWO ABAYOMI | COMMERCE/F9 FIN_ACCT/F9 ECON..../F9 HISTORY./F9 ENG-LANG/F9 YOR-LANG/F9 MATHS.../F9 BIOLOGY./E8 FOOD&NUTR/07 | W |
| 019 [illegible] ADETOLA DOYIN | COMMERCE/B3 FIN_ACCT/C6 ECON..../C5 HISTORY./C6 ENG-LANG/F9 YOR-LANG/07 MATHS.../07 AGRICSCI/C5 BIOLOGY./C4 | W |
| 020 [illegible] PETER | ECON..../C4 GEOG..../07 ENG-LANG/F9 YOR-LANG/B3 MATHS.../C6 AGRICSCI/B3 BIOLOGY./C4 CHEM..../C4 PHYSICS./B3 | W |
| 021 [illegible] GABRIEL | COMMERCE/C4 ECON..../F9 GOVT..../C5 LIT-ENG./07 ENG-LANG/F9 YOR-LANG/C5 MATHS.../F9 AGRICSCI/C5 BIOLOGY./C[illegible] | W |
| 022 AJAYI ADENIYI AYINDE | COMMERCE/C5 FIN_ACCT/C6 ECON..../07 LIT-ENG./ X ENG-LANG/F9 YOR-LANG/ * MATHS.../07 BIOLOGY./C6 FOOD&NUTR/C5 | * |
| 023 AJIBADE ADEWUNMI BASHIR | ECON..../F9 GEOG..../F9 ENG-LANG/F9 YOR-LANG/C5 MATHS.../07 AGRICSCI/C5 BIOLOGY./B3 CHEM..../F9 PHYSICS./C6 | W |
| 024 AJIKU [illegible] JUDE | COMMERCE/07 FIN_ACCT/07 ECON..../C[illegible] GEOG..../F9 ENG-LANG/F9 YOR-LANG/ X MATHS.../07 AGRICSCI/C[illegible] BIOLOGY./C[illegible] | W |
| 025 [illegible] ABIODUN OLUWA[illegible] | COMMERCE/F9 FIN_ACCT/C[illegible] ECON..../[illegible] HISTORY./F9 ENG-LANG/F9 YOR-LANG/C[illegible] MATHS.../07 BIOLOGY./C6 | W |



UNIVERSITY OF IBADAN LIBRARY

[illegible] EXAMINATIONS COUNCIL

RUN DATE: 14/02/2001 WEST AFRICAN SENIOR SCHOOL CERTIFICATE EXAMINATION MAY/JUNE 2000 RELEASE NO: 04

CENTRE NO...4281[illegible] NAME... [illegible] MEMORIAL [illegible] SCHOOL [illegible]

| CANDIDATE NUMBER AND NAME | DETAIL OF RESULTS BY SUBJECTS | AWARD |
|---|---|---|
| 001 ADULANLE OLU-ASEGUN [illegible] | COMMERCE/F9 FIN-ACCT/F9 ECON..../F9 HISTORY./ X ENG-LANG/F9 YOR-LANG/F9 MATHS.../F9 AGRICSCI/F9 BIOLOGY./F9 | F |
| 002 ADEKANBI AYODADE ADEWALE | COMMERCE/D7 FIN-ACCT/F9 ECON..../E8 HISTORY./C6 ENG-LANG/F9 YOR-LANG/F9 MATHS.../F9 AGRICSCI/F9 BIOLOGY./E8 | W |
| 003 ADEAGBO HAMMED ORIADE | COMMERCE/F9 FIN-ACCT/F9 ECON..../F9 LIT-ENG./F9 ENG-LANG/F9 YOR-LANG/F9 MATHS.../F9 AGRICSCI/F9 BIOLOGY./F9 | F |
| 004 ADANOLEKUN DARE DANIEL | ECON..../F9 ENG-LANG/F9 YOR-LANG/F9 MATHS.../F9 AGRICSCI/F9 BIOLOGY./F9 CHEM..../F9 PHYSICS./F9 | F |
| 005 ADEBANJO SAHEED OLUWASEUN | COMMERCE/F9 ECON..../F9 GOVT..../F9 LIT-ENG./F9 ENG-LANG/F9 YOR-LANG/F9 MATHS.../F9 AGRICSCI/F9 BIOLOGY./F9 | F |
| 006 ADEBIYI GBOTADE EMMANUEL | COMMERCE/F9 ECON..../F9 GOVT..../F9 LIT-ENG./F9 ENG-LANG/F9 YOR-LANG/F9 MATHS.../F9 AGRICSCI/ X BIOLOGY./D7 | W |
| 007 ADEBANJO OLASUNKANMI | COMMERCE/F9 [illegible] ECON..../D7 GOVT..../E8 LIT-ENG./F9 ENG-LANG/E8 YOR-LANG/D7 MATHS.../F9 BIOLOGY./F9 | W |
| 008 ADEBOWALE NURUDEEN SHILE | COMMERCE/E8 FIN-ACCT/E8 ECON..../E8 HISTORY./ X ENG-LANG/F9 YOR-LANG/F9 MATHS.../F9 AGRICSCI/F9 BIOLOGY./E8 | W |
| 009 ADEDEJI ADEREMI ADESOJI | COMMERCE/F9 FIN-ACCT/F9 ECON..../F9 LIT-ENG./F9 ENG-LANG/F9 YOR-LANG/F9 MATHS.../F9 AGRICSCI/F9 BIOLOGY./F9 | F |
| 010 ADEGOKE SIKIRU SUNDAY | COMMERCE/F9 FIN-ACCT/F9 ECON..../F9 HISTORY./F9 ENG-LANG/F9 YOR-LANG/F9 MATHS.../E8 AGRICSCI/F9 BIOLOGY./F9 | W |
| 011 AKRASI IQUAISOM JOSEPH | COMMERCE/F9 FIN-ACCT/F9 ECON..../F9 GOVT..../F9 LIT-ENG./F9 ENG-LANG/F9 YOR-LANG/E9 MATHS.../C6 BIOLOGY./F9 | W |
| 012 ADEJUMON AFEES ADEWALE | COMMERCE/F9 ECON..../F9 GOVT..../F9 ISL-STDS/F9 LIT-ENG./F9 ENG-LANG/F9 YOR-LANG/F9 MATHS.../F9 BIOLOGY./F9 | F |
| 013 ADEKUNLE AUGUSTINE BAYO | COMMERCE/E8 FIN-ACCT/F9 ECON..../F9 LIT-ENG./F9 ENG-LANG/F9 YOR-LANG/F9 MATHS.../F9 AGRICSCI/F9 BIOLOGY./F9 | F |
| 015 BALOGUN ADEJUWON TITANI | COMMERCE/C5 FIN-ACCT/C5 ECON..../D7 HISTORY./C5 ISL-STDS/B3 ENG-LANG/F9 YOR-LANG/F9 MATHS.../D7 BIOLOGY./F9 | W |
| 016 ADEOJO STANLEY OLUWAFEMI | COMMERCE/F9 FIN-ACCT/F9 ECON..../E8 LIT-ENG./F9 ENG-LANG/E8 YOR-LANG/F9 MATHS.../F9 AGRICSCI/F9 BIOLOGY./C6 | W |
| 017 ADEPASHE ADETOLA JAMIU | ECON..../C4 GEOG..../D7 ENG-LANG/D7 YOR-LANG/C6 MATHS.../D7 AGRICSCI/C6 BIOLOGY./C5 CHEM..../C6 PHYSICS./C6 | W |
| 018 ADETAYO ADEBAYO KUNLE | COMMERCE/F9 ECON..../F9 GOVT..../F9 LIT-ENG./F9 ENG-LANG/F9 YOR-LANG/F9 MATHS.../F9 AGRICSCI/F9 BIOLOGY./F9 | F |
| 019 ADETUNJI PHILIP MAYOWA | COMMERCE/D7 FIN-ACCT/F9 ECON..../C5 LIT-ENG./F9 ENG-LANG/E8 YOR-LANG/C4 MATHS.../D7 AGRICSCI/E8 BIOLOGY./F9 | W |
| 020 ADETUNJI IABDULAI LANRE | ECON..../F9 GEOG..../F9 ENG-LANG/F9 YOR-LANG/F9 MATHS.../F9 AGRICSCI/F9 BIOLOGY./F9 CHEM..../F9 PHYSICS./F9 | F |
| 021 AKANJI AKEEM KAYODE | COMMERCE/F9 FIN-ACCT/F9 ECON..../F9 LIT-ENG./F9 ENG-LANG/F9 YOR-LANG/F9 MATHS.../F9 AGRICSCI/F9 BIOLOGY./F9 | F |
| 022 AFIROSI TAIWO JOHNSON | COMMERCE/F9 [illegible]/F9 ECON..../F9 GOVT..../F9 LIT-ENG./F9 ENG-LANG/F9 YOR-LANG/F9 MATHS.../F9 BIOLOGY./F9 | F |
| 023 AJALA WASIU OLOWONJOYIN | COMMERCE/F9 ECON..../F9 GOVT..../F9 ISL-STDS/F9 LIT-ENG./F9 ENG-LANG/F9 YOR-LANG/F9 MATHS.../F9 BIOLOGY./F9 | F |
| 024 ONYENDI ONYEKA NNAMEFULA | ECON..../F9 GEOG..../F9 ENG-LANG/F9 YOR-LANG/F9 MATHS.../F9 AGRICSCI/F9 BIOLOGY./F9 CHEM..../F9 PHYSICS./F9 | F |
| 025 AINA ADEBAYO AFOLABI | COMMERCE/F9 ECON..../F9 GOVT..../F9 LIT-ENG./F9 ENG-LANG/F9 YOR-LANG/F9 MATHS.../F9 BIOLOGY./F9 VIS-A-TS/ X | F |
| 026 AJENOLE OLUFEMI MAYOWA | COMMERCE/E8 FIN-ACCT/F9 ECON..../F9 GOVT..../F9 LIT-ENG./F9 ENG-LANG/F9 YOR-LANG/D7 MATHS.../F9 BIOLOGY./D7 | W |

76

UNIVERSITY OF IBADAN LIBRARY

RUN DATE: 19/09/2003 WEST AFRICAN SENIOR SCHOOL CERTIFICATE EXAMINATION MAY/JUNE 2003 RELEASE NO: 01

(1)

CENTRE NO...4251906 NAME... AJAYI CROWTHER MEMORIAL GRAMMAR SCHOOL, BARIGA

| CANDIDATE NUMBER AND NAME | DETAILED RESULTS BY SUBJECTS | AWARD |
|---|---|---|
| 001 ABDUL DAVID ADENIYI | COMMERCE/F9 FIN-ACCT/F9 ECON..../E8 GOVT..../F9 ENG-LANG/F9 YOR-LANG/E8 MATHS.../F9 BIOLOGY./F9 | W |
| 002 ASOYADE KAZEEM | COMMERCE/F9 XTIANREL/ X ECON..../F9 GOVT..../F9 LIT-ENG./F9 ENG-LANG/F9 YOR-LANG/E8 MATHS.../F9 BIOLOGY./F9 | W |
| 003 ABRAHAM FEMI EMMANUEL | ECON..../F9 GEOG..../F9 ENG-LANG/F9 YOR-LANG/D7 MATHS.../E8 BIOLOGY./F9 CHEM..../F9 PHYSICS./F9 TECHDRAW/F9 | W |
| 004 ACHILONU GEORGE ONYEDIKA | XTIANREL/E8 ECON..../E8 GEOG..../F9 ENG-LANG/F9 MATHS.../F9 AGRICSCI/F9 BIOLOGY./F9 CHEM..../F9 PHYSICS./F9 | W |
| 005 ADEBAYO IBRAHIM AZEEZ | ECON..../C5 GEOG..../D7 ENG-LANG/D7 YOR-LANG/ X MATHS.../E8 AGRICSCI/B3 BIOLOGY./C5 CHEM..../C4 PHYSICS./C6 | W |
| 006 ADEBAYO SEGUN JOSEPH | COMMERCE/F9 FIN-ACCT/F9 XTIANREL/ X ECON..../F9 GOVT..../F9 ENG-LANG/F9 YOR-LANG/E8 MATHS.../F9 BIOLOGY./F9 | W |
| 007 ADEBOWALE OLAYEMI ADEREMI | ECON..../F9 GEOG..../F9 ENG-LANG/F9 YOR-LANG/E8 MATHS.../F9 AGRICSCI/F9 BIOLOGY./F9 CHEM..../F9 PHYSICS./F9 | W |
| 008 ADEGOKE SAHEED ADEWALE | COMMERCE/F9 FIN-ACCT/E8 ECON..../E8 GOVT..../F9 ISL-STDS/C6 ENG-LANG/F9 YOR-LANG/D7 MATHS.../F9 BIOLOGY./F9 | W |
| 009 ADEKOYA ADEFEMI JAMIU | COMMERCE/C5 FIN-ACCT/D7 ECON..../D7 LIT-ENG./ X ENG-LANG/E8 YOR-LANG/C5 MATHS.../D7 AGRICSCI/F9 BIOLOGY./F9 | W |
| 010 ADENIYI MAYOWA KAYODE | COMMERCE/F9 FIN-ACCT/F9 ECON..../F9 GOVT..../F9 ENG-LANG/F9 YOR-LANG/D7 MATHS.../F9 AGRICSCI/F9 BIOLOGY./F9 | W |
| 011 ADENLE SAHEED OLAMILEKAN | COMMERCE/ X ECON..../F9 GOVT..../F9 ISL-STDS/C5 LIT-ENG./F9 ENG-LANG/F9 YOR-LANG/D7 MATHS.../F9 BIOLOGY./F9 | W |
| 012 ADEPEGBA SUNDAY OLALEKAN | ECON..../E8 GEOG..../F9 ENG-LANG/C6 YOR-LANG/D7 F-MATHS./E8 MATHS.../D7 BIOLOGY./E8 CHEM..../F9 PHYSICS./F9 | W |
| 013 ADEPITE MOSHOOD ADEWALE | ECON..../D7 GEOG..../F9 ENG-LANG/D7 YOR-LANG/D7 MATHS.../E8 BIOLOGY./D7 CHEM..../D7 PHYSICS./D7 | W |
| 014 ADESANYA ADEKUNLE DAVID | COMMERCE/F9 FIN-ACCT/F9 ECON..../F9 ENG-LANG/F9 YOR-LANG/E8 MATHS.../F9 AGRICSCI/ X BIOLOGY./F9 | W |
| 015 ADESINA IBIYINKA HENRY | COMMERCE/F9 FIN-ACCT/F9 ECON..../D7 GOVT..../F9 ENG-LANG/D7 YOR-LANG/D7 MATHS.../F9 AGRICSCI/D7 BIOLOGY./F9 | W |
| 016 ADESINA AYOMIPO SAMUEL | COMMERCE/F9 ECON..../F9 GOVT..../F9 HISTORY./F9 ENG-LANG/F9 YOR-LANG/E8 MATHS.../F9 AGRICSCI/F9 BIOLOGY./F9 | W |
| 017 ADEWUNMI GBENGA TOYIN | COMMERCE/ X XTIANREL/F9 ECON..../F9 GOVT..../F9 LIT-ENG./F9 ENG-LANG/F9 YOR-LANG/D7 MATHS.../F9 BIOLOGY./F9 | W |
| 018 AFOLABI MURITALA WAHEED | COMMERCE/F9 FIN-ACCT/F9 ECON..../F9 GOVT..../F9 ISL-STDS/C6 ENG-LANG/F9 YOR-LANG/E8 MATHS.../F9 BIOLOGY./F9 | W |
| 019 AGBOOLA TUNDE JOSHUA | ECON..../E8 GEOG..../ X ENG-LANG/D7 YOR-LANG/D7 F-MATHS./ X MATHS.../F9 BIOLOGY./F9 CHEM..../F9 PHYSICS./F9 | W |
| 020 AIGBODION T GODFREY | ECON..../D7 GEOG..../F9 ENG-LANG/D7 YOR-LANG/E8 F-MATHS./F9 MATHS.../F9 BIOLOGY./D7 CHEM..../E8 PHYSICS./F9 | W |
| 021 AIGBOLOGA MOSES JUNIOR | ECON..../C6 GEOG..../F9 ENG-LANG/D7 F-MATHS./F9 MATHS.../D7 BIOLOGY./D7 CHEM..../C6 PHYSICS./C6 | W |
| 022 AJAGBE QUDUS SUBAIR | ECON..../D7 GEOG..../E8 ENG-LANG/E8 YOR-LANG/C5 F-MATHS./E8 MATHS.../C6 BIOLOGY./D7 CHEM..../D7 PHYSICS./D7 | W |
| 023 AJANI OLATUNDE OLUFEMI | ECON..../F9 GEOG..../ X ENG-LANG/F9 YOR-LANG/D7 MATHS.../F9 BIOLOGY./F9 CHEM..../F9 PHYSICS./F9 | W |
| 024 AJAYI BABATUNDE SUNDAY | COMMERCE/D7 FIN-ACCT/E8 XTIANREL/F9 ECON..../F9 GOVT..../F9 ENG-LANG/F9 MATHS.../E8 AGRICSCI/E8 BIOLOGY./F9 | W |
| 025 AJIBADE QUDUS ADEKUNLE | COMMERCE/F9 XTIANREL/F9 ECON..../F9 GOVT..../F9 LIT-ENG./F9 ENG-LANG/E8 YOR-LANG/D7 MATHS.../F9 BIOLOGY./E8 | W |
| 026 AJIBIKE SAHEED OPEYEMI | COMMERCE/F9 ECON..../D7 GOVT..../F9 HISTORY./F9 ISL-STDS/C6 ENG-LANG/F9 YOR-LANG/D7 MATHS.../D7 BIOLOGY./E8 | W |
| 027 AJIWE OLAWALE SAMUEL | COMMERCE/E8 FIN-ACCT/F9 ECON..../D7 ENG-LANG/E8 YOR-LANG/E8 MATHS.../F9 AGRICSCI/E8 BIOLOGY./F9 | W |
| 028 AKANDE OWOLABI AKEEM | ECON..../F9 GEOG..../F9 ENG-LANG/E8 YOR-LANG/D7 MATHS.../D7 BIOLOGY./D7 CHEM..../E8 PHYSICS./E8 | W |



UNIVERSITY OF IBADAN LIBRARY

# ÀSOMỌ́ IV

Àpẹẹrẹ àtòjọ-ìbéèrè tí a lò fún iṣẹ́ iwádìí yìí

## ÌWÉ ÀTÒJỌ-ÌBÉÈRÈ

Ẹyin Olùkọ́ wa.

Iṣẹ́ oluwadii yìí ní lati tọpinpin **èrò** àti **ìṣe** awọn akẹ́kọọ nípa litireṣọ Yorùbá gẹgẹ bi idanwo kan. boya wọn mú un lókunkúndùn ní awọn ilé iwe wa tabí bẹ́ẹ̀ kọ́.

Nitorí naa. a n fẹ kí ẹ ba wa ran oluwadii lọwọ nípa fifi ọwọ́ sí iwé ìbéèrènidáhùn yìí.

A ṣe ileri fun yín pe a oo pa aṣiri gbogbo mọ́

Ẹ ṣeé pupọ.

**Atúmọ̀**

| | | |
|---|---|---|
| BGN | = | Bẹ́ẹ̀ gan – an ni |
| BN | = | Bẹ́ẹ̀ ni |
| NLS | = | Ng ò lè sọ |
| BKR | = | Bẹ́ẹ̀ kọ́ rárá |
| BK | = | Bẹ́ẹ̀ kọ́ |

**Ìmọ̀ nípa tíṣà : Ẹ jọwọ yán eyí to yẹ níbẹ̀**

Ọjọ orí: Ọgbọ̀n ọdun si isalẹ ☐
Ọgbọ̀n ọdun soke ☐
Àádọ́ta ọdun soke ☐

Akọ n' b'ábo: Akọ ☐
Abo ☐

Iwe ti mo ka: NCE ☐
B.Ed ☐
M.Ed ☐
Ìsọ̀rí miiran ☐

Iye ọdún ti mo ti ń kọ́ ní lẹ́kọ̀ọ́: Din ni Ọdun 5 ☐
Ọdun 5 soke ☐
Ọdun 10 soke ☐

Kilaasi ti mo ń kọ́: JSS ☐
SSS ☐

Ẹka ẹ̀kọ́ ti mo ń kọ́: Ède Lit ☐
Litireṣọ nikan ☐
Ede nikan ☐



UNIVERSITY OF IBADAN LIBRARY

Ẹ fi èrò ọkàn yin hàn nípa yíyán èyí ó wù nínú ààfo wọnyí:

| | | BGN | BN | NLS | BK | BKR |
|---|---|---|---|---|---|---|
| **A** | | | | | | |
| 1 | Idanwo Litireṣọ tó yàtọ̀ sí èdè ni ibẹrẹ iṣoro yìí | | | | | |
| 2 | Èrò pé Litireṣọ kò pọndandan mọ́ ni akẹ́kọọ kò ṣe kà á sí bàbàrà | | | | | |
| 3 | Akẹ́kọ̀ọ́ kò ri ẹ̀kọ́ Yorùbá gẹ́gẹ́ bi iṣe oriire lọjọ iwájú | | | | | |
| 4 | Wọ̀fún ti Litireṣọ jẹ́ ni wọn ò ṣe kà á sí | | | | | |
| 5 | Ẹkọ inu èdè ko fẹjú tó ti Litireṣọ | | | | | |
| 6 | Fọ̀múlà ni èdè, iwe kika rẹ̀ ò pọ̀ | | | | | |
| **B** | | | | | | |
| 1 | Ailekawe awọn akẹ́kọọ ni Litireṣọ ṣe ni wọ́n lára | | | | | |
| 2 | Ọpọ iwe kika inú Litireso ń lè akẹkọ̀ọ́ sá | | | | | |
| 3 | Awọn ọ̀dọ́ ode òní ko le jokoo kawé | | | | | |
| **D** | | | | | | |
| 1 | Èrò awọn akẹ́kọ̀ọ́ (òkè) yìí lo fa àìfẹ́ ṣe Litireṣọ mọ́ | | | | | |
| 2 | Ìṣe ti èrò wọn mú wa yìí n kóbá esí idanwo Litireṣọ | | | | | |
| 3 | Ìṣẹ̀lẹ̀ yìí ń mu kí iná Litireṣọ jó ajórẹ̀yin | | | | | |
| 4 | Ijoba lo mu ifasẹyin ba Litireṣọ | | | | | |
| 5 | Ijọba, olukọ àti akẹkọ̀ọ́ lo mu ifasẹyin bá Litireṣọ | | | | | |
| 6 | Ẹnikan kọ́, ètò ẹ̀kọ́ ló lẹ̀bi | | | | | |
| 7 | Òbí kò wú akẹ́kọ̀ọ́ lori lati kẹ́kọ̀ọ́ Yorùbá | | | | | |

UNIVERSITY OF IBADAN LIBRARY